

AFRICAMAGAZINE

ZAM

MINISTER VAN FINANCIËN

HET KABINET VAN KUDZANAI CHIURAI | ACHILLE MBEMBE | HET DONKERSTE
CONTINENT | EL ANATSUI | K'NAAN | DE GRENZEN VAN BAMAKO | VAN DIS IN
CHINA | NELSON MANDELA 20 JAAR VRIJ

ORCHESTRE KINSHASA

JAARGANG 13 | NR. 4 | € 6,95

8 710966 050019

VDB THEATER PRESENTS

VANAF 24 JANUARI IN DE NEDERLANDSE THEATERS!

The hope of a continent

DE GROOTSTE TALENTEN VAN HET CONTINENT
VERENIGD IN EEN ROERENDE & SWINGENDE SHOW!

www.daughtersofafrica.nl

Het was Wereld Aids Dag en op het televisiescherm dat schuin boven mijn hoofd in de behandelkamer van de tandarts hing, las president Zuma een toespraak voor. Ondanks de nogal pijnlijke wortelkanaalbehandeling kon ik volgen wat hij zei. Het was duidelijke taal. De crisis was nog lang niet overwonnen. Seropositieve babies zouden voortaan onmiddellijk aidsremmers toegediend krijgen. De medicijnen zouden op veel grotere schaal beschikbaar komen. Alhoewel hij van eerdere testen wist dat hij niet besmet was, zou Zuma zich vandaag opnieuw publiekelijk laten testen, net als zijn slagvaardige minister van gezondheidszorg. Vooraan in de zaal zaten de actievoerders die jarenlang stukliepen op de muur die Thabo Mbeki heette. De opluchting was van hun gezichten te lezen. Een van de meest macabare hoofdstukken uit de recente Zuid-Afrikaanse geschiedenis werd vandaag afgesloten. De muur was gevallen. Jarenlang hadden actievoerders erop gebeukt totdat hij uiteindelijk omver getrokken werd door de man die twee jaar terug nog vertelde dat hij na onveilige sex een douche had genomen. De man van meer vrouwen. De traditionalist Jacob Zuma.

De tandarts vroeg vriendelijk of de verdoving goed werkte, gealarmeerd door een opspringende traan in mijn ogen. Maar die traan kwam tevoorschijn omdat *Zuid-Afrika* juist net uit een verdoving ontwaakt was. Dat kon ik hem met volle mond niet uitleggen.

Ik woon hier bijna twintig jaar en tel het aantal geliefden, vrienden, burens en kennissen dat aan Aids zijn bezweken. Simon, Raymond, Memory, Philip, Peter B., Peter J., Peter M., Jacob, Linda, Mpumi, Tjaart, David, Ignatius, Steven, Abdel, Oludare, Helen. Bijna elk jaar een. 'Dankzij aidsremmers leef ik nog,' sprak Edwin Cameron later op de dag bij de onthulling van een gedenksteen voor Nkosi Johnson, die een hoofdrol speelde bij het doorbreken van het stilzwijgen. Cameron werd bijna een jaar geleden benoemd tot rechter aan het Constitutionele Hof. Hij sprak van een nieuwe toekomst voor zijn land. 'We kunnen ons geen tweede mislukking permitteren.'

BART LUIRINK, JOHANNESBURG
VOLG ZIJN BLOG OP WWW.ZAM-MAGAZINE.NL

INHOUD

10

10 Over Grenzen

De fotografiebiënnale van Bamako

16 No food for lazy man

De opkomst van de Nigeriaanse economie

22 Het donkerste continent

Astronomie in Afrika

26 Afrikaans kabinet

Kudzanai Chiurai

35 Stemmen

- De buit is binnen
- Jackpot
- Het filmscherm van Darfur
- Hoe je aids krijgt
- Kokosnotenland
- Afrika over Dead Aid
- Het probleem van liefdadigheid

46 Orchestre Kinshasa

Het enige symfonieorkest van Congo

52 Verbeeldingskracht

Interview Achille Mbembe

56 Februari 1990

Terugblik op de vrijlating van Mandela

59 BeeldenXXL

Met een portret van El Anatsui

En verder

- 5 De Kaart van Afrika
- 20 Geluiden
- 32 Woorden
- 43 Column Prudence Mbewu
- 44 Lezersaanbiedingen
- 74 Column Adriaan van Dis

52

59

KLM CLUB AFRICA, PAREL ONDER DE SOCIAL NETWORKS

Online netwerken is een favoriete bezigheid van veel zakenmensen. Populair zijn de grote jongens zoals LinkedIn. Toch zijn het vaak de specifieke platformen die daadwerkelijk toegevoegde waarde voor de gebruiker bieden.

KLM Club Africa is een goed voorbeeld van zo'n pareltje. In drie jaar tijd heeft de club een levendig netwerk van entrepreneurs opgebouwd. De leden, afkomstig uit alle continenten en werkzaam in diverse branches hebben één ding gemeen: ze doen regelmatig zaken in of met Afrika.

Leren van elkaar

De interactie op het KLM Club Africa platform werkt aanstekelijk. Leden maken onderling snel contact en de bereidheid om elkaar te helpen is groot. Ervaringen worden volop gedeeld en men leert van elkaars fouten en successen. Direct goed kunnen starten is van onschatbare waarde voor hen die nog niet helemaal thuis zijn in de Afrikaanse zakenwereld. Daarnaast zijn er volop nieuwsberichten, artikelen en interviews te vinden over de laatste business ontwikkelingen.

Kennis en kennissen

KLM Club Africa bestaat inmiddels drie jaar.

Door het faciliteren van dit online netwerk brengt de luchtvaartmaatschappij haar reizigers niet alleen naar de plaats van bestemming maar ook een stukje verder in het ondernemerschap. Alles draait om kennis en kennissen. In samenwerking met sponsors en partners biedt KLM Club Africa haar leden dan ook de mogelijkheid om beurzen, congressen en seminars met aantrekkelijke kortingen te bezoeken. Een slimme netwerker haalt echter nog veel meer uit het platform. Zo kun je in de openbare kalender aangeven welke events je zult bezoeken en wanneer je op zakenreis bent in Afrika. Dé manier om gelijkgestemden te ontmoeten en nieuwe samenwerkingsverbanden te initiëren.

Lidmaatschap van KLM Club Africa is gratis. Een aantrekkelijk profiel met foto en omschrijving van je diensten zorgt ervoor dat andere leden geïnteresseerd raken en je als contact toevoegen. Ook een 'Member of the month' interview is een gouden kans om je bedrijf extra te profileren.

Kijk voor meer informatie op: www.klmclubafrica.com

ZAMMETJES

Zoekt u iets of wilt u iets kwijt? Plaats een Zammetje in ZAM! Voor maar 25 eurocent per woord (max. 50 woorden) bereikt uw boodschap een uniek, Afrikagericht publiek van meer dan 10.000 mensen. Van vakantiehuizen in Mozambique tot vuvuzela's - met een Zammetje vindt u wat u zoekt. Speciale tarieven voor foto's en herhaalde plaatsingen! Voor het opgeven van advertenties of meer informatie kunt u een mail sturen naar adverteren@zam-magazine.nl

Ga mee met **Untamed Wildlife Safaris** naar Mali! Maak kennis met de bevolking, hun levenswijze en de verschillende culturen. Het land van de oude koninkrijken en kamelenkaravanen, een land met een geheel eigen sfeer. In steden als Djenné en Mopti lijkt het of de tijd heeft stil gestaan. Lemen bouwwerken en moskeeën bepalen het beeld, geiten en koeien lopen los op straat. Reizen door Mali is dwalen over kleurrijke markten waar alle bevolkingsgroepen samen komen, gehuld in hun eigen typerende kleding. Bambara, Peul, Bozo en Songhai verkopen ieder hun eigen handelswaar, een spektakel! Een bezoek aan de mystieke Dogonvallei; kennismaken met de rijke en unieke cultuur van de Dogon met haar animistische religie is een onvergetelijke ervaring. Al deze ingrediënten zijn aanwezig

in onze Mali reis vertrekkend op 11 februari 2010 onder leiding van Dhr. Wouter van Beek, hoogleraar religieuze antropologie. www.untamedwildlife.com

Winternachten, hét internationale literatuurfestival in Den Haag met deelnemers uit alle windstreken, heeft dit jaar als thema 'Het spel van de regels'. Het festival gaat van start met de Winternachtenlezing, door de Zuid-Afrikaanse schrijfster Antjie Krog. Op vrijdagavond staat de jonge Zuid-Afrikaanse dichteres Ronelda S. Kamfer op de Bühne. De Zimbabweanse auteur Petina Gappah spreekt op zaterdagavond over de noodzaak van chaos.

De **Vereniging Wederzijds** organiseert elk jaar ontmoetingsreizen naar Brazilië, India, Indonesië en Tanzania. Op deze reizen worden projecten van kleine NGO's bezocht, waarbij men direct betrokken wordt bij de ontwikkelingsproblematiek, dit contact met de mensen inspireert ze. Tevens is er aandacht voor de natuurcultuur van het land. Zaterdag 16 januari 2010 is er om 13.15 een informatiebijeenkomst in het Zalencentrum

"De Kargadoor", Oudegracht 36, Utrecht. Gaarne aanmelden bij Karel van der Putte, tel. 0346-567713, of e mail k.putte@planet.nl www.wederzijds.com

Avontuurlijk overnachten in Zuid Afrika? www.oldgaol.com

Johannesburg; stad met gebruiksaanwijzing. Daarom bent u bij de **Kensington Cottages** aan het goede adres. Uw gastheren Peter van den Akker en Donald Nkuta garanderen niet alleen een aangenaam verblijf in de comfortabele en suite cottages. Zij begeleiden u graag bij stadsverkenningen in en rondom Johannesburg. De Kensington Cottages kosten R. 350,- p.p.p.n. Tel: 00 27 (0)11 0220660 email: 0110220660@neomail.co.za www.kensingtoncottages.nl

DE KAART VAN AFRIKA

ONDER REDACTIE VAN ANTON STOLWIJ

Archeologie

Duiken is een populaire bezigheid aan de kust van Tanzania. Naar verluidt behoren de wateren rond Zanzibar tot de mooiste plekjes van de Indische Oceaan.

Behalve toeristen uit de hele wereld nemen sinds kort ook groepen Tanzaniaanse archeologen regelmatig een duik. Ooit waren Tanzania en Zanzibar machtige handelscentra. Het hoogtepunt van deze gouden tijden lag rond de 15e eeuw. Onder water zijn nog veel overblijfselen van deze periode te vinden - scheepswrakken, handelswaar, schatten.

UNESCO, de Tanzaniaanse overheid en onder andere het Nederlandse Centrum voor Erfgoedactiviteiten sloegen eerder dit jaar de handen ineen om de maritieme geschiedenis van het gebied te bewaren. Een groep Tanzaniaanse wetenschappers werd opgeleid in de onderwaterarcheologie en brengt de schatten momenteel in beeld. De tand des tijds en plundersaars vormen een bedreiging voor het onderwatererfgoed, maar de verwachting is dat de situatie zich nu snel zal verbeteren. Zie voor meer informatie: www.heritage-activities.org

DE KAART VAN AFRIKA

Mensen

De bekende Zimbabwaanse activist **KEITH GODDARD** is in oktober na een kort ziekbed op 49-jarige leeftijd overleden. Goddard was jarenlang voorzitter van de organisatie *Gays and Lesbians of Zimbabwe*, en kwam regelmatig in aanvaring met de Zimbabwaanse regering.

De Oegandese journalist **KALUNDI SERUMAGA** is op borgtocht vrijgekomen. Eerder dit jaar werd hij opgepakt en mishandeld door de politie omdat hij de president zou hebben beledigd. In april wordt Serumaga berecht. In de tussentijd schrijft hij een boek over zijn belevenissen.

De Frans-Senegalese schrijfster **MARIE NDIAYE** (foto) heeft dit jaar de prestigieuze Prix Goncourt gewonnen met haar boek *Trois Femmes Puissantes*. Het is de

eerste keer in bijna 100 jaar dat de prijs, die wordt gezien als het Franse equivalent van de Booker prize, is gewonnen door een Afrikaanse vrouw.

ELEANOR KASRILS is op 8 november overleden aan een beroerte. Kasrils was een prominent activiste voor het ANC, de Zuid-Afrikaanse Communistische Partij en Umkhonto we Sizwe. Samen met haar man, de latere minister Ronnie Kasrils, leefde ze bijna 30 jaar in ballingschap. Kasrils is 73 jaar geworden.

De prestigieuze FAIR-prijs voor Afrikaanse onderzoeksjournalistiek is in november uitgereikt aan de Nigeriaan **EMMANUEL MAYAH**, die een netwerk van smokkelaars bloot legde. Ook de Nigeriaan Theophilus Abbah en de Keniaanse Fatuma Noor vielen in de prijzen.

FOTO: CHRISTOPHE ENA/AP

Where is Africa?

Van 27 januari tot 7 februari is het weer tijd voor het Rotterdams Filmfestival. Een van de grootste themaprogramma's draait dit jaar om Afrika. Onder de titel 'Where is Africa?' draaien er tientallen lange, korte, nieuwe en oude Afrikaanse films.

Een speciaal onderdeel, met de wat cryptische titel 'Forget Africa', bestaat uit opdrachtfilms die niet-Afrikaanse filmmakers in Afrika maakten.

De Singaporese regisseur Sherman Ong presenteert bijvoorbeeld zijn nieuwe film

'Memories of a Burning Tree', die hij in Tanzania opnam. Zie voor meer informatie www.filmfestivalrotterdam.nl

Albie Sachs: Juridisch Geweten

De beroemdste rechter van het Grondwettelijk Hof van Zuid-Afrika, Albie Sachs, is onlangs met pensioen gegaan. Sachs heeft vele bewonderaars in binnen- en buitenland, waaronder professor Theo de Roos, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van Tilburg. 'Ik heb Sachs altijd gezien als het juridisch geweten van het nieuwe regime in Zuid-Afrika. Onlangs trok hij bijvoorbeeld de aandacht met een uitspraak waarin hij de straf van een vrouw die gefraudeerd had onge-

daan maakte, omdat ze anders niet meer voor haar drie kinderen kon zorgen. Op veel plaatsen, waaronder Amerika en veel Afrikaanse landen, zou zo iets ondenkbaar zijn. Het is een voorbeeld van zijn wijsheid.' 'Sachs had ook een belangrijk aandeel in het opstellen van een nieuwe Zuid-Afrikaanse grondwet. Daardoor, en door alles wat hij verder heeft doorgemaakt (Sachs werd tijdens de apartheid veroordeeld tot maandenlange eenzame opsluiting en verloor in 1988 een arm

door een bomaanslag van de Zuid-Afrikaanse geheime dienst, red.) geldt hij in juridische kringen als een absolute held.'

Sachs is inmiddels 74, maar is niet van plan op zijn laweren te gaan rusten. Hij wil boeken gaan schrijven en heeft plannen voor een film. Ook werd hij onlangs vader van een derde kind. Een uitgebreid interview met Albie Sachs is te zien op het ZAM-YouTubekanaal: www.youtube.com/zam-magazine

FOTO: TIM UUNK

Een zingende Darius Dhloomo met Bernard Parker

Voetbalhelden

Twente heeft een zekere geschiedenis als het om Zuid-Afrikaanse voetballers gaat. In de jaren 50 maakten Darius 'Man of Many Talents' Dhloomo furore bij Heracles Almelo, samen met zijn maatje Steve 'de Zwarte Meteor' Mokone. Dhloomo (78) was naast legendarisch voetballer ook bokskampioen en na zijn sportcarriere zanger en anti-apartheidsactivist. Tegenwoordig woont hij in een verzorgingstehuis in Enschede.

Na het afscheid van Dhloomo waren er lange tijd geen Zuid-Afrikanen te bewonderen in Twente, maar sinds deze zomer

speelt Bernard Parker bij FC Twente. De 23-jarige aanvaller, die deze zomer hoopt te schitteren op het WK in eigen land, bleek een kenner van de geschiedenis. Hij zocht Dhloomo op om herinneringen op te halen over Durban, de stad waar ze allebei ooit voetbalden. Ook zongen ze samen liedjes uit die streek, begeleid door de trommel van Dhloomo.

Komend voorjaar verschijnt de biografie van Darius Dhloomo. Hou www.zam-magazine.nl in de gaten voor meer informatie. Voor beelden van Bernard Parker in actie, zie www.youtube.com/zammagazine

FOTO: PAUL BOTES/MAIL&GUARDIAN

DE KAART VAN AFRIKA

SOUNDBITE

'Wie heeft er meer schuld aan de slavenhandel, de kopers of de verkopers? Ik eis verontschuldigingen van traditionele Afrikaanse leiders, wier voorvaders mensen verkochten voor een stukje glas, een fles drank of een paraplu!'

SHEHU SANI, VOORZITTER VAN HET CIVIL RIGHT CONGRESS, NIGERIA

Kogelvrij

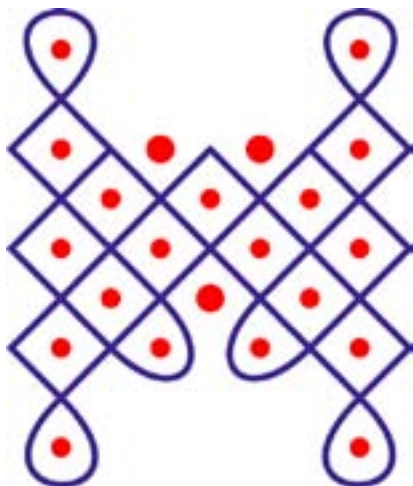
Zuid-Afrika staat bij veel mensen bekend als een gevaarlijk ('hazardous') land. Nu het WK nadert, lopen de zorgen op. Een official van de Duitse voetbalbond stelde eind oktober voor om alle spelers tijdens het WK standaard uit te rusten met een kogelvrij vest. Ook werd geopperd om een permanent cordon van zo gewapende bewakers rond het spelersshotel op te stellen.

De Zimbabwaanse fotografe Davina Jogi werkt in het centrum van Johannesburg, de meest beruchte stad van Zuid-Afrika. In haar vrije tijd maakt ze foto's van de plekken die het gevaarlijkst zouden zijn. Zie www.davinajogi.com

Graffiti op een muur in de wijk Yeoville, Johannesburg

FOTO: DAVINA JOGI

BEELD: PAULUS GERDES

Wiskunde

De Mozambikaanse wiskundige Paulus Gerdes is verbonden aan de *Universidade Pedagógica* in Maputo, met 40.000 studenten de grootste van het land. Gerdes verwierf enige roem met zijn in vele talen vertaalde serie boeken met Afrikaanse wiskundige spelletjes en verhalen. Onlangs kwamen er twee nieuwe delen uit in het Nederlands, die beide verkrijgbaar zijn op stores.lulu.com/pgerdes.

Lost Boys

BEELD: NIKI SINGLETON

In de jaren 80 vluchtte een groepje Sudanese jongens naar Texas. De Canadese striptekenaars Niki Singleton maakte van hun verhaal een striproman, die onlangs in Amsterdam te zien was tijdens het festival *The Other Sudan*. Zie voor meer info www.artsafrica.org

VOETNOOT

Toerismebeurs Harare

FOTO: BRAM LAMMERS

Een paspop in een militair uniform staat in een standje met een groot plastic geweer. Niet bepaald een beeld om de toerist terug te lokken. 'We moeten laten zien dat onze gasten veilig zijn,' legt Emmanuel Fundira uit. Fundira heeft een moeilijke baan. Hij is voorzitter van de Zimbabwe Tourism Authority, een organisatie die de toerismebedrijven in het land vertegenwoordigt. En die toeristen blijven de laatste jaren weg. Daarom organiseerde Zimbabwe onlangs een toerismebeurs. In 1999 had het land drie miljoen internationale bezoekers per jaar, vertelt Fundira. Zij kwamen voor de ruige wildparken, de rotsformaties van Matapos en de ruïnes van Great Zimbabwe. Afgelopen jaar kwamen er nog maar een half miljoen internationale bezoekers. Fundira loopt langs een kraam die de wildparken promoot waar opgezette beesten instaan. Het is

weekend, maar uitermate rustig. Dit is de dag voor particuliere bezoekers. De gemiddelde Zimbabweaan heeft wel iets anders aan zijn hoofd dan vakantie. 'Gelukkig hebben al 380 touroperators interesse getoond om terug te komen,' zegt hij opgewekt. Toerisme is één van de speerpunten van de overheid om de economie er weer bovenop te helpen. Maar er moet nog wel wat gebeuren om het de toerist weer naar de zin te maken. Veel hotels en parken hebben hun oude glorie verloren. De eerste investeerders komen al weer kijken of er geld verdiend kan worden nu er een eenheidsregering is. Fundira denkt dat de toeristen snel zullen volgen. Vooral als volgend jaar het WK voetbal in Zuid-Afrika wordt gehouden. Hij hoopt, nee bidt, dat de supporters dan ook in Zimbabwe komen kijken. (Elles van Gelder)

OVER GRENZEN

Wat is een grens? Hoeveel grenzen zouden er zijn? Fotografen uit alle delen van het continent gaven hun visie tijdens de grote Afrikaanse fotografiebiënnale in Bamako, de hoofdstad van Mali.

TEKST: IRENE VAN DER LINDE

Kader Attia (Algerije). 'Rochers Carrés', 2009
'Bab El-oued is een van de armste wijken van Algiers. De betonblokken op het strand vormen de laatste grens met de zee en met Europa. Jongeren uit de buurt hangen hier de hele dag rond. Ze roken, vissen, praten of staren voor zich uit terwijl ze dromen over een beter leven aan de overkant. Ik heb hier zelf hele zomervakanties doorgebracht. Het is een soort gevangenis. Het grauwe beton doet me denken aan de buitenwijken van Parijs, waar veel mensen terechtkomen als ze naar de overkant gaan.'

FOTO: KADER ATTIA / GALERIE CHRISTIAN NAGEL (BERLIN & KEULEN)

FOTO: ZINEB SEDIRA / GALERIE KAMEL MENNOUR

'Wij voelden ons in Ghana, een Engelstalig land, meer thuis dan in de Franstalige landen waar we doorheen reisden,' concludeert Emeka Okereke verontwaardigd. Hij is een van de tien Nigeriaanse fotografen die een reis maakten in een oud busje van Lagos naar Bamako om zo het nieuwe regionale paspoort ECOWAS (Economic Community of West African) uit te testen. Van Nigeria gingen ze via Benin, Togo, Ghana en Burkina Faso naar Mali. Zo'n veertienhonderd kilometer, zes dagen deden ze erover. Nu zitten ze alle tien naast elkaar op de rand van het podium in een kleine zaal van het Musée National van Bamako. Op hun gele T-shirts dragen ze op de ene mouw de Nigeriaanse vlag, op de andere de Malinese. 'Invisible borders', heet hun project. Ze passeerden niet alleen met veel moeite vijf landsgrenzen, maar ook een taalgrens.

'De Francofone Afrikanen zijn meer Frans dan Afrikaans,' vervolgt Okereke. 'Ik dacht dat we allemaal Afrikanen waren. Waarom die grenzen? We konden onszelf niet eens verstaanbaar maken.' Het maakte hen boos: ze voelden zich gescheiden door een oude, koloniale grens. Bij de Franstalige douanes hadden ze constant moeilijkheden, bij de Ghanese grens

ging het allemaal makkelijk: ze hoefden geen geld te betalen, de mensen waren aardig, ze wezen hen de weg. Okereke: 'Ik ben twintig jaar na de onafhankelijkheid geboren, maar toch voel ik agressie in Francofone landen tegenover Angelsaksische Afrikanen.'

In de koude, geairconditioneerde zaal reageren Franstalige Afrikanen verhit: we zijn Afrikanen, met misschien een Franse invloed op onze cultuur. Maar wel Afrikaans, benadrukken ze - in het Frans. 'Het is tijd dat we dit als Afrikanen achter ons laten,' roept iemand van achter uit zaal. 'Neem het zoals het is.'

Buiten het rumoerige zaaltje staat op het zonovergoten, rood zanderige terrein van het Musée National een mobiele fotostudio - in de traditie van Malick Sidibé: de beroemde Malinese fotograaf die in de jaren zestig en zeventig na de onafhankelijkheid portretten maakte van de feestvierende jeugd. De nu 75-jarige Sidibé is voor veel jonge Afrikaanse fotografen nog steeds een groot voorbeeld. In de zalen van het museum zelf hangen de werken van drieënvijftig fotografen uit heel Afrika.

Roots

Het thema van deze editie van de Afrikaanse fotografiebiënnale - *Rencontres de Bamako, Biennale africaine de la photographie* - die sinds 1994 wordt gehouden, is grenzen. 'Afrikaanse grenzen zijn een erfenis van de

koloniale tijd,' vertelt Michket Krifa, een van de twee curatoren van het festival. 'Ikzelf kom uit de Maghreb. Veel mensen denken dat dat geen Afrika is. Maar wij zijn ook Afrikanen. Er bestaan naast de landsgrenzen nog veel meer grenzen: culturele, sociale, persoonlijke. Onze identiteit bestaat uit lagen: ik ben Tunesisch, Afrikaans en Mediterraans. We hebben allemaal een identiteit en roots nodig. Wie ben je, waar kom je vandaan? Roots zijn je wortels, die zijn belangrijk, net als familie. Een identiteit is iets persoonlijks dat je opbouwt, denk aan seksuele identiteit. De grenzen van die begrippen zoeken we hier ook op.'

The North to South crossing of the continent van de Frans-Algerijnse fotograaf Bruno Boudjelal, is een eindeloze zoektocht naar zijn roots. Het begon in 1993 in Algerije - zijn moeder is Frans, zijn vader Algerijns. In 2003 ging hij ook van west naar oost door het land heen reizen. Nu reist hij van noord naar zuid door heel Afrika. 'Ik weet niet waar ik naar op zoek ben,' zegt hij zelf. 'Toen ik zocht naar mijn familie was het duidelijk. Ik moest gaan om mezelf te

Foto boven: Zineb Sedira (Algerije), 'Shipwrecks' (Nouadhibou, Mauritanië), 2008

'De omgeving van Nouadhibou staat bekend als een gigantisch scheepserkhuif. Het is ontroerend om die grote, roestende, leeggeplunderde, ongewenste schepen te zien. Het gebied is een pleisterplaats voor mensen die op weg zijn naar Europa. En voor zwermen trekvogels die uit Europa komen.'

BARTHÉLÉMY TOGUO (KAMEROEN), 'STUPID AFRICAN PRESIDENT', 2', 2005-2008
FOTO: BARTHÉLÉMY TOGUO / SARO LEON, PRIVÉCOLLECTIE

BRUNO BOUDJELAL (ALGERIE), 'COUDRON - TANGER, LE CAP', 2004-2009
FOTO: BRUNO BOUDJELAL

PIETER HUGO (ZUID-AFRIKA), 'OBECHUKWU NWOYE' UIT: 'NOLLYWOOD', NIGERIA, 2008
FOTO: PIETER HUGO/MICHAEL STEVENSON GALLERY

begrijpen. Nu zoek ik nog verder, in het hele continent.'

De ontwikkeling van de Afrikaanse fotografie is tien, vijftien jaar geleden pas goed op gang gekomen. Daarvoor waren het voornamelijk westerse fotografen die de wereld lieten zien hoe Afrika eruit zag. Afrika: het continent van rampen, oorlog, aids, of te tegenovergestelde: Afrikanen zijn 'so kind'. 'Dat is zoals vanuit Europa nog vaak naar Afrika wordt gekeken. Paternalistisch,' volgens curator Michket Krifa. Maar dat verandert snel: 'India en China zijn nu een machtsfactor van betekenis. De wereld wordt groter, dat is gezonder voor de verhoudingen. Afrikanen reizen, ze hebben internet, bouwen een netwerk op. In Europa wordt de bevolking oud, nieuwe energie komt uit Afrika, ook in de kunst. Echte energie, met inhoud en betekenis.' Afrikaanse fotografen geven nu hun eigen visie op de ontwikkelingen in Afrika.

Entertainment

Veel werk op de biënnale gaat over beweging en migratie. Fotografen die vanuit Europa naar Afrika reizen op zoek naar hun roots, maar ook over migratie naar het westen en binnen Afrika. En oorlogsvluchtelingen. De Zuid-Afrikaanse fotograaf Lebohang Mashiloane trekt met een groep teleurgestelde Somalische vluchtelingen mee, die te voet vanuit Zuid-Afrika terugkeren naar hun geboorteland. De Britse fotograaf Martin Parr, die ook aanwezig is, noemt fotografie 'entertainment' en gelooft niet dat het sociale verandering te weeg kan brengen. De meeste Afrikaanse foto-

grafien zien het anders. De Frans-Kameroenese Barthélémy Toguo wil laten zien waarom Afrikanen allemaal de grens over willen en in miserabele omstandigheden terechtkomen. 'Het continent is rijk aan olie en grondstoffen. Maar deze rijkdom is slecht voor Afrikaanse leiders. Zij vernietigen het continent en zorgen dat iedereen wil emigreren. Eerst was er de slavernij, toen de kolonisatie, nu de migratie. Dat is de derde catastrofe voor Afrika.'

De hoofdpersoon in zijn serie *stupid African president* is een leider die zijn onderdanen verjaagt. Toguo speelt zelf de hoofdrol in zijn foto's: verkleed als president, in een ton met 'Afrika oil' erop, in overall met een grote zaag. Kritiek met een knipoog. 'Humor vind ik belangrijk. Er is veel meer in Afrika dan geweld.' Toguo heeft in Kameroen een centrum opgericht waarin schrijvers, fotografen, kunstenaars bij elkaar komen. 'Ik doe een oproep: de hele diaspora moet iets teruggeven aan Afrika. Zo gaan we Afrika ontwikkelen. Ik heb mijn leven en mijn geld aan dit *stupid* continent gegeven. Maar het moet. *Je suis un artist engagé.*'

Miss D'vine

'Interessant. Homoseksuelen, transseksualiteit: het is een taboe in Afrika.' 'Het zijn issues in Afrika waar traditioneel niet over gepraat kan worden.' 'Ik twijfel. Waar ben ik? Is het een man of een vrouw?' 'Dit is de grens tussen de sekse. Een man zie ik als vrouw. Als Afrikaanse man vind ik het shockerend, maar als Afrikaanse fotograaf vind ik het goed. We moeten veranderen en ontwikkelen.'

Eén man wil geen commentaar geven.

De reacties op het werk *Miss D'vine* van de Zuid-Afrikaanse Zaneli Muholi zijn voorzichtig, maar toch overwegend positief. Muholi slecht de grenzen van de identiteit in Bamako. Een man wordt afgebeeld in een kralenrokje dat gebruikt wordt in het Zulu-maagdeninspectieritueel (zie de vorige cover van ZAM). 'Veel mensen zeggen dat homoseksualiteit on-Afrikaans is, en ik maak gebruik van dat soort uitspraken en denkwijzen,' legt de fotografe uit. Muholi is ontsteld over de uitspraak van Martin Parr. 'Entertainment?' zegt ze. 'Het gaat om mijn leven, om het leven van alle homoseksuelen in Afrika. Wij worden vermoord, in elkaar geslagen, verkracht. Ze zeggen dat we niet bestaan. Ik wil een geschiedenis van onze mensen vastleggen, laten zien dat we er wel degelijk zijn. Voor mij zijn de grenzen heel dichtbij: in mijn leven.'

Malick Sidibé wil in het zaaltje het laatste woord. Iedereen is na de discussie over de verschillen tussen Angelsaksische en Francofone Afrikanen stil en luistert eerbiedig naar de oude Malinese meester: 'Er zijn geen grenzen tussen mensen. Ik zie alleen verschillen die zijn gecreëerd door regeringen. Jongeren in Afrika hebben de verantwoordelijkheid deze grenzen te doorbreken.'

IRENE VAN DER LINDE IS HISTORICUS, SCHRIJVER EN FREELANCE JOURNALIST.

Foto Rechts: Uche Okpa Iroha (Nigeria), 'Under Bridge Life', 2009

'Er is een fysieke grens tussen arm en rijk. Onder de Third Mainland Bridge in Lagos kun je die kloof zien. Verlicht door een strook zonnestralen die tussen twee wegdelen valt is de lage klasse constant in beweging.'

LEBOHANG MASHILOANE (ZUID-AFRIKA), UIT: 'SOMALI REFUGEES', 2008
FOTO: LEBOHANG MASHILOANE

FOTO: UCHE OKPA IROHA

NO FOOD FOR LAZY MAN

In Nigeria, met meer dan 140 miljoen inwoners het volkrijkste land van Afrika, komt langzaam een industriële revolutie op gang. Ondanks de kredietcrisis lijkt de economische groei de komende jaren door te zetten. 'Na Azië is het nu de beurt aan Afrikaanse economische tijgers.'

TEKST: GERBERT VAN DER AA

In de showroom van Innoson, in de stad Nnewi in het zuidoosten van Nigeria, staat een tiental glimmende motoren. De meeste zijn van Chinese makelij. 'Maar we maken steeds meer onderdelen zelf: benzinetanks, remonderdelen, plastic afdekkappen,' zegt bedrijfsmanager Onusogu Nnamdi. Hij is optimistisch over de toekomst. 'Binnenkort starten we met de fabricage van banden. Binnen vijf jaar zijn wij het eerste bedrijf dat een volledig in Afrika geproduceerde motor op de markt brengt.' De verkoop van lichte motoren is booming business in Afrika. Met name Chinese bedrijven voorzien momenteel in de vraag, met fabrieksnieuwe motoren voor minder dan driehonderd euro. In Nigeriaanse steden krioelt het ervan. Ze worden ook gebruikt als taxi. Wie van de ene kant van de stad naar de andere wil, springt voor een paar dubbeltjes achterop. 'Het probleem van Chinese motoren is dat ze kwalitatief niet zo goed zijn,' zegt Nnamdi. 'De onderdelen die wij maken zijn beter, en nauwelijks duurder.' Innoson is niet de enige Nigeriaanse fabrikant die aan de weg timmert: 'Er zijn de afgelopen jaren talloze andere nieuwe industriële bedrijven opgestart. Nigeria staat aan het begin van een industriële revolutie.'

De stad Nnewi, waar veel fabrikanten gevestigd zijn, draagt al de bijnaam 'Taiwan van Afrika'. Nnamdi: 'Na Azië is het nu de beurt aan de Afrikaanse economische tijgers. Wat ze in Taiwan kunnen, kunnen wij ook'

Afrika is rijk aan grondstoffen, maar ter plekke wordt er zelden wat van gemaakt. Nigeria, met 140 miljoen inwoners het volkrijkste land op het continent, is een van de landen waar dat begint te veranderen. De dominantie van de oliesector - Nigeria behoort tot de tien grootste olie-exporteurs ter wereld - neemt langzaam af. De bijdrage van de non-olie industrie aan het Bruto Binnenlands Product is inmiddels vier procent - nog steeds klein, maar het is een begin.

Ondanks de kredietcrisis zal de Nigeriaanse economie de komende jaren naar verwachting blijven groeien. De Economist Intelligence Unit voorspelt in zijn meest recente prognose voor het komende jaar ongeveer drie procent groei. Dat is minder dan in voorgaande jaren, maar aanmerkelijk meer dan de recente groeicijfers van westerse landen. Buitenlandse beleggingsfondsen, zoals het Amerikaanse Orbis en het Nederlandse Intereffekt, hebben volop belangen in Nigeriaanse beursgenoteerde bedrijven.

Naira

In Lagos, de economische hoofdstad van Nigeria, geeft de Britse econoom Paul Collier een lezing. Collier, auteur van het veelgeprezen boek *The Bottom Billion*, is gespecialiseerd in ontwikkelingslanden. 'Ik ben gematigd optimistisch over Nigeria,' vertelt hij. 'Er zijn problemen, zoals de wijdverbreide corruptie en de slechte infrastructuur, maar de regering van president Yar'Adua lijkt dat oprecht te

willen veranderen. Het financiële beleid is de afgelopen jaren verbeterd. Bedrijven kunnen makkelijker krediet krijgen dan een paar jaar geleden.' De recente aanpak van frauderende banken door de Nigeriaanse Centrale Bank, bevestigt dat de regering serieus probeert de economie te hervormen.

Collier denkt dat de miljarden dollars die Nigeria jaarlijks verdient aan de export van olie en gas de opkomst van industriële bedrijven eerder heeft belemmerd dan gestimuleerd. 'De waarde van de Nigeriaanse munt, de naira, was jarenlang erg hoog. Lokale bedrijven konden daardoor niet concurreren. Toen de regering de naira uiteindelijk devalueerde, klaagden veel Nigerianen over de gestegen prijzen van importen. Maar de lokale industrie profiteerde.'

De wijdverbreide corruptie tijdens de militaire dictatuur, die duurde van 1983 tot 1999, zorgde ook voor vertraging. Dat is nu ook verbeterd. 'In de centrale regering zitten goede leiders,' volgens Collier. 'Maar lokaal zijn er nog steeds grote problemen. Geld van de overheid komt vaak niet op de plaats van bestemming.'

Mogelijkheden

Tenslotte is de slechte infrastructuur ook een probleem. Vrijwel elke dag is er urenlang geen elektriciteit, soms zelfs dagenlang niet. Om te blijven produceren dienen bedrijven dure dieselgeneratoren aan te schaffen. De regering probeert de problemen onder

meer op te lossen door zelfstandige ondernemers de mogelijkheid te geven om elektriciteitscentrales te bouwen.

Bart Nnaji is een van de zelfstandige ondernemers op de elektriciteitsmarkt. In de stad Aba bouwt zijn bedrijf Geometrics een centrale van 188 megawatt. 'Het is terecht dat Nigerianen klagen over de overheid, maar de oplossing ligt in veel gevallen voor het oprapen. Als de overheid faalt, neem je als ondernemer het heft in eigen hand.' Voor de bouw van de centrale, die bijna 300 miljoen euro kost, kreeg Geometrics een lening van de Wereldbank. Ook Nigeriaanse banken hielpen bij de financiering.

Op een industrieterrein aan de noordrand van Aba rijden vrachtwagens met beton af en aan. Voor de poort staan vier gasturbines, die Nnaji heeft aangeschaft in de Verenigde Staten.

Mannen met blauwe helmen werken aan de funderingen, waarop de turbines komen te staan. De nieuwe centrale zal de totale Nigeriaanse elektriciteitscapaciteit met 5 procent doen toenemen. 'Afhankelijk van de vraag breiden we op termijn wellicht uit tot 500 megawatt,' zegt Nnaji.

Nnaji was tot 2002 hoogleraar robottechnologie aan de Universiteit van Pittsburgh in de Verenigde Staten. Hij is een van de duizenden Nigerianen die de afgelopen jaren zijn teruggekeerd naar hun geboorteland om daar een baan te zoeken. Vaak zijn ze goed opgeleid en hebben ze werkervaring bij grote westerse bedrijven. 'Nigeria heeft heel veel mogelijkheden,' zegt Nnaji. 'Helaas zijn die tot op heden niet benut. Ik wil helpen daar verandering in te brengen.'

Fabrieken

Ook buitenlanders investeren volop in industriële bedrijven in Nigeria. Ondernemers uit India begonnen hier de afgelopen jaren textielbedrijven, Chinezen lieten onder meer fabrieken voor plastic bouwen. In het westen van het land streken gevluchte blanke boeren uit Zimbabwe neer die op uitnodiging van de Nigeriaanse overheid agrarische bedrijven en een zuivelfabriek zijn begonnen.

Nederlandse industriële bedrijven hebben Nigeria ook ontdekt. Heineken bouwde een gloednieuwe brouwerij bij de stad Enugu. Met ruim acht miljoen hectoliter per jaar verkoopt de Nederlandse firma in Nigeria meer bier dan in Nederland. Friesland Campina heeft in Lagos een fabriek waar geconcentreerde melk in blik wordt gemaakt. Producten van Peak en Three Crowns, de twee merknamen waaronder Friesland Campina in Nigeria actief is, zijn tot in de kleinste dorpjes te koop.

Opvallend aan bedrijven die door Nigerianen zelf zijn gestart is dat ze in veel gevallen geleid worden door ondernemers uit het zuidoosten, waar het ruim twintig miljoen mensen tellende Ibo-volk domineert. 'De Ibo's zijn ondernemender dan andere Nigeriaanse bevolkingsgroepen,' beweert Charles Aniekwilo, secretaris van de Kamer van Koophandel in Nnewi. Aniekwilo, zelf een Ibo, noemt verschillende redenen. 'Het zuidoosten van Nigeria is relatief dichtbevolkt. Landbouw, de traditionele bron van inkomsten, leverde niet genoeg op om iedereen van voedsel te voorzien.' Een andere verklaring is dat in Iboland vanaf de negentiende eeuw relatief veel christelijke missionarissen en zendelingen actief waren, die overal scholen stichtten. 'Daardoor zijn Ibo's traditioneel beter opgeleid dan Nigerianen uit andere delen van het land.'

'Wij geloven in onze eigen kracht,' benadrukt Aniekwilo. 'Als je een probleem hebt, dien je dat zelf op te lossen. Op ontwikkelingshulp zitten wij niet te wachten.' Het motto van de Ibo's keert terug in spreuken die vaak op vrachtauto's zijn geschilderd. 'No food for lazy man' is een van de populairste kreten.

Uitvoer

Industriële producten uit Nigeria worden op steeds grotere schaal geëxporteerd. De waarde van non-olie export uit Nigeria doorbrak onlangs de grens van 1 miljard euro. In de buurlanden Niger en Kameroen zijn volop auto-onderdelen uit Nigeria te koop: remblokken, oliefilters, accu's. Ook vruchtensappen en pasta gaan de grens over.

Nigeriaanse schoenen zijn een ander veelbelovend exportproduct. De Ariaria-markt in de stad Aba is het centrum van deze industrie. In kleine vierkante werkruimtes zijn duizenden ambachtslieden aan het werk. Sommigen werken met de hand, anderen zitten achter een machine. De meeste schoenmakers werken in clusters van vier tot zes personen. 'Ik snijd de zolen,' zegt schoenmaker Samuel Ugwu. 'Een collega doet het buitenwerk. Daarna lijmt een derde persoon de twee delen aan elkaar, waarna weer iemand anders de stiksels doet.' Ugwu maakt damesschoenen onder de merknaam Sunshine. Verschillende modellen hangen aan de muur. De meeste schoenen zijn van geïmporteerd kunstleer. 'Nigeriaanse vrouwen zijn prijsbewust,' zegt Ugwu. 'Echt leer gebruik ik ook, maar dat vinden ze vaak te duur.' De schoenmaker denkt erover zijn bedrijf uit te breiden. Door de nieuwe elektriciteitscentrale in aanbouw hoopt hij zichzelf 24 uur per dag te verzekeren van stroom. 'Dan kan ik mechaniseren. Nu maken we met zijn vieren twintig paar schoenen per dag. Met de juiste machines kan dat omhoog naar tachtig.'

Een aanzienlijke groep schoenmakers in Aba is gespecialiseerd in het namaken van westerse merken, net zoals onder meer Chinezen dat doen. Teenslippers van Puma en Adidas liggen open en bloot te koop. Ugwu doet niet aan mee aan het kopiëren van westerse merken. 'We moeten uitgaan van onze eigen kracht,' vindt hij. 'De meeste Nigeriaanse spullen zijn van prima kwaliteit. Laten we daar trots op zijn.'

GERBERT VAN DER AA IS HISTORICUS EN JOURNALIST, GESPECIALISEERD IN NOORD- EN WEST-AFRIKA.

**'ALS JE EEN PROBLEEM HEBT,
DIEN JE DAT ZELF OP TE LOSSEN.
OP ONTWIKKELINGSHULP
ZITTEN WIJ NIET TE WACHTEN'**

GELUIDEN

ONDER REDACTIE VAN BRAM POSTHUMUS

NETSAYI MONKEY'S WEDDING

World Connection

Zangeres uit Zimbabwe, Londen en de rest van de wereld Netsayi verraste twee jaar geleden met *Chimurenga Soul*, een aangename mix van Zimbabweaanse chimurenga, jazz en soul. Die lijn wordt voortgezet op de nieuwe, *Monkey's Wedding*. Fijne, downtempo liedjes, een mooi contrast met haar teksten - want anders dan op haar eerste CD komt Netsayi hier en daar knap venijnig en satirisch uit de hoek. Zoals in *Weaves and Magazines*, een uithaal naar een landgenoot die Britser wordt dan Brits als hij in Londen arriveert, of *Top Cop*, een hilarisch en maar al te waar verhaal over wat er gebeurt als je in Harare inbrekers op bezoek krijgt. Een hele grote uitschietter staat er dit keer niet op maar als geheel is *Monkey's Wedding* goed in balans en een prima opvolger van Netsayi's eersteling.

Netsayi toert in februari 2010 door Nederland. Zie www.worldconnection.nl voor meer informatie.

De grote meester uit Congo

Franco, was dat niet die enge man in Spanje? Nee, we bedoelen een andere Franco, die op 6 juli 1938 in Bas-Congo werd geboren als François Luambo Makiadi. Bescheiden ouders, vader werkte bij de spoorwegen en moeder bestierde een broodwinkeltje. De kleine François bouwde zelf een gitaar en speelde wat voor zich heen. De familie verhuisde naar Leopoldville (Congo was nog Belgisch), waar de dansorkesten zich hadden bekwaamd in het spelen van Cubaanse muziek. François maakte op twaalfjarige leeftijd zijn debuut bij één van die orkesten. Drie jaar later, in 1953, nam hij zijn eerste single op en weer twee jaar later had hij zijn eigen band, OK Jazz, genoemd naar de OK Bar waar ze optraden.

Rumba werd het repertoire. Vloeiende gitaarlijnen, honingzoete meerstemmige zang, een kalme cadans - tot het klapstuk: de sebene. Het tempo gaat omhoog, er gaat gedanst worden. Hier kan de gitaar schitteren en hier drukte Franco zijn stempel op de Kongolese muziek. Niemand voor of na hem speelde zoals hij: meervoudige akkoorden die over elkaar heen buitelen terwijl de drums rollen en de rest van het orkest het stevige tempo houdt. Zo'n stuk rumba inclusief sebene kon lang doorgaan, net als de concerten zelf trouwens. OK Jazz had een motto: *on entre OK, on sort KO!*

OK Jazz was een duiventil, een muziekschool en een business (en Franco een gewiekste zakenman). Heel Afrika - en weer later de rest van

FOTO: JEAN DEPARA/REVUE NOIRE, COURTESY STERNS MUSIC

de wereld - danste de rumba en zijn opvolgers, de ene nog harder en sneller dan de andere... soukous, kwassa-kwassa, ndombolo (die in Ivoorkust werd uitgekleeft tot de gevreesde *couper-décaler*). Maar de basis van dat alles was en bleef rumba - en Franco, 'Grand Maitre', was de hoeksteen, meer dan 35 jaar lang. Melkweg, Amsterdam, een herfstige septemberdag in 1989. Franco's laatste optreden duurde slechts een paar minuten. Te ziek, een

schaduw van zichzelf, speelde het wandelende monument van de Congolese muziek een paar wankele akkoorden van Chacun Pour Soi, voordat hij van het toneel geholpen werd. De zaal bleef achter, in tranen. Franco stierf drie weken later op 51-jarige leeftijd. Zijn nalatenschap bestaat uit ruim honderdvijftig elpees en honderden singles. In Kinshasa speelt een radiostation non-stop Franco. Maar omdat wij dat station niet kun-

nen ontvangen zijn ze bij Stern's zo vriendelijk geweest om uit dat imposante oeuvre twee prachtige dubbel-CD's samen te stellen, 'Francophonie Vol. 1 & 2'. Samen met de rijk geannoteerde boekwerkjes geven deze twee compilaties een indrukwekkend beeld van één van de belangrijkste Afrikaanse muzikanten van de twintigste eeuw. Luister ernaar en bij de naam 'Franco' zult u nooit meer aan Spanje denken.

MAYRA ANDRADE
STÓRIA, STÓRIA

Sony/Coast Company

De 23-jarige Kaapverdische zangeres Mayra Andrade is één van de grote Afrikaanse talenten van de laatste jaren. Na haar prachtige debuut 'Navega', in 2008 onderscheiden met de prestigieuze BBC Radio 3 World Music Award, maakt ze op 'Stória, Stória' alle hooggespannen verwachtingen waar. Met haar bedwelmend mooie stem dartelt ze heen en weer tussen uitbundige dansnummers en romantische ballades. Ondertussen klinken opzwevende carnavalsritmes, schattige Braziliaanse kinderkoortjes en een charmante wals. Mayra Andrade ontpopt zich als nieuwe wereldmuziekster.

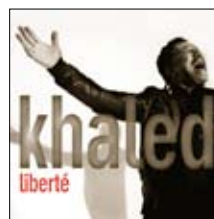

BASSEKOU KOUYATÉ
& NGONI BA

I SPEAK FULA

Out Here Records/
Xango

Bassekou Kouyaté uit Mali is meester op de n'goni, een eeuwenoud Afrikaans snaarinstrument dat de voorloper van de banjo is. Zijn missie om de muziek uit zijn regio Ségou bij een groot publiek bekend te maken wordt ondersteund door nog drie andere virtuozen op de n'goni en zijn vrouw, zangeres Ami Sacko. Dit zeer hecht musicerende gezelschap roept met razendsnel getokkel op de n'gonis, fascinerende melodieën en hypnotiserende samenzang golven van energie op. 'I speak Fula' is een nieuw Malinees meesterwerk en één van de beste Afrikaanse cd's van 2009.

KHALED
LIBERTÉ

Universal

Op zijn nieuwste cd 'Liberté' bewijst de Algerijnse zanger Khaled dat hij nog altijd de koning van de raï is, de Algerijnse popmuziek waarmee hij halverwege de jaren tachtig doorbrak. Met producer Martin Meissonnier nam Khaled een aantal oude succesnummers opnieuw onder handen, o.a. zijn eerste hit Hada Raykoum uit 1985. Khaleds prachtig galmende stem heeft nog niets aan kracht verloren en krijgt alle ruimte voor improvisaties. Mede door de voortreffelijke productie levert Khaled met 'Liberté' zijn beste en meest veelzijdige album af. (Bas Springer)

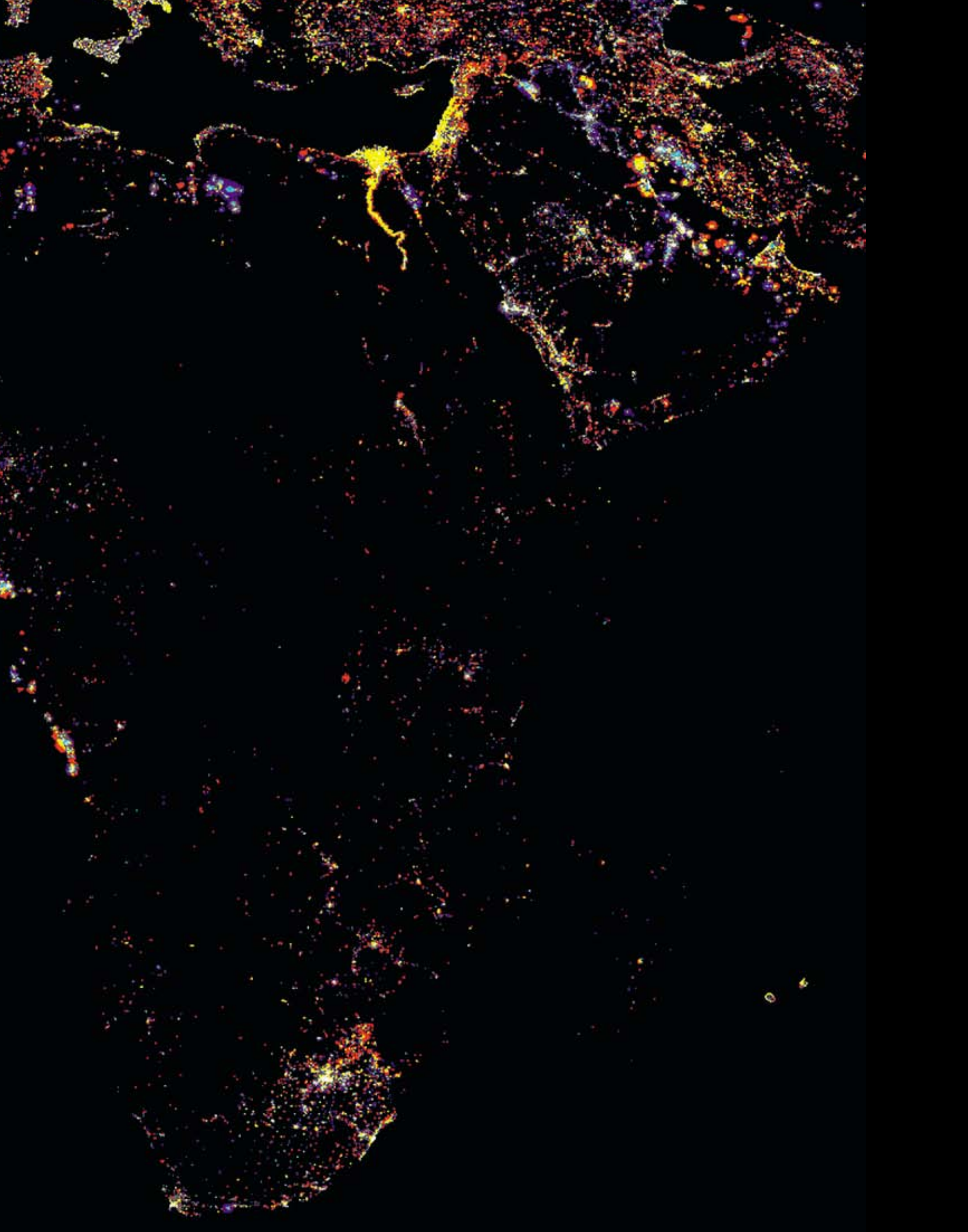

HET DONKERSTE CONTINENT

De mooiste sterrenhemel ter wereld is te vinden in Afrika. In het zuiden van Angola en het noorden van Namibië, op 16 graden zuiderbreedte om precies te zijn. De melkweg is hier een paar maanden per jaar zó helder dat je het gevoel hebt dat je hem kunt aanraken.

FOTO: NOAA/SCIENCE PHOTO LIBRARY

TEKST: JAAP MEIJERS

Er zijn maar weinig Afrikanen die zich bezighouden met het onderzoeken van de kosmos. Van de 10.000 astronomen die wereldwijd lid zijn van de Internationale Astronomische Unie (IAU), komen er maar zo'n 150 uit een Afrikaans land - bijna uitsluitend Zuid-Afrika en Egypte.

Het is dit jaar 400 jaar geleden dat Galileo Galilei voor het eerst een telescoop gebruikte om de sterrenhemel te bestuderen. Om dat te vieren, werd 2009 door de VN en de IAU uitgeroepen tot het internationale jaar voor de sterrenkunde. Om meer mensen te interesseren voor wat er aan de hemel allemaal te zien is, worden er sterrenkijkavonden en onderwijsprojecten georganiseerd. Vooral in Afrika wil de IAU de interesse voor astronomie bevorderen.

Zonsverduistering

Enkele van de grootste telescopen ter wereld staan op afgelegen plekken in Afrikaanse landen, omdat daar de omstandigheden voor metingen gunstig zijn. In Zuid-Afrika staat de Southern African Large Telescope (SALT), een optische telescoop die objecten kan waarne-

men met de helderheid van een kaarsvlam op de maan. De Zuid-Afrikanen noemen de telescoop liefkozend 'Africa's Giant Eye'. Honderd kilometer van Windhoek in Namibië staat HESS, de grootste telescoop voor gammastraling ter wereld. De grootste radiotelescoop van Afrika, een schotelantenne van 26 meter doorsnee, staat in Hartebeesthoek, een afgelegen vallei op 65 kilometer ten noordwesten van Johannesburg. Daar kan de radiostraling van sterrenstelsels gemeten worden, zonder dat de waarnemingen verstoord worden door radiogolven vanaf de aarde.

Maar de aanwezigheid van al die telescopen betekent niet dat ze ook bevolkt worden door wetenschappers uit die landen zelf. Astronomen hebben in Afrika een beetje een eenzaam beroep, want ze zijn maar met weinig. In Nederland zijn 208 astronomen lid van de IAU; in Angola is dat er één: Jaime Vilinga. De interesse voor sterrenkunde is vrij groot in Angola sinds de zonsverduisteringen die er in 2001 en 2002 te zien waren. Vele toeristen en wetenschappers kwamen erop af. Vilinga: 'Ik reisde naar het platteland en vertelde mensen hoe ze de zonsverduistering moesten observeren zonder hun ogen te beschadigen. Mensen kregen door dat dit geen spel is, maar wetenschap.' Vilinga kon met een beurs solar physics gaan studeren in Parijs. Toen hij in 2006 promoveerde kwamen de UNESCO en de ambassadeur van Angola naar de ceremonie. Nu is hij 47 en terug in Luanda. 'In Angola ben ik inmiddels aardig bekend. Als ze iets over de ruimte willen weten, dan staan de televisie- en radiostations meestal meteen bij me op de stoep.'

De Angolezen dromen over een eigen grote telescoop. 'De regering wil in het zuiden een sterrenwacht bouwen, vijftig kilometer van Lubango. Maar ik denk dat het beter is om een Angolees nationaal observatorium hier in de hoofdstad te bouwen, om astronomie

zichtbaar te maken. Mijn persoonlijke droom is een entertainmentpark met een telescoop, een planetarium en IMAX-films. Jonge mensen zouden er kunnen spelen en leren - en misschien denken ze wel 'ik wil natuurkundige of scheikundige worden'.'

Maar wanneer zijn dromen werkelijk worden, weet hij niet: 'Ik doe mijn best, maar het is moeilijk om iets te doen. We komen uit een lange burgeroorlog. Er sterven nog steeds mensen door ongezond water en malaria. Als ik het heb over astronomie, dan vragen mensen: wie is die gek? Hoe kan hij het over sterren en de maan hebben, terwijl er mensen doodgaan door gebrek aan medicijnen?'

Twinkelen

De Zuid-Afrikaan Kevin Govender werkt voor de South African Astronomical Observatory. Het is er prachtig: 'Er is heel veel open ruimte in Afrika. Zelfs de grote sterrenwachten in Chili liggen in de buurt van een stad, maar hier bij de South African Large Telescope is niks. Alleen duisternis. Wanneer de atmosfeer stabiel is, met weinig wind en weinig vocht in de lucht, dan zie je de sterren niet eens twinkelen. Zelfs met het blote oog kun je ze dan heel scherp zien.'

Zuid-Afrikanen staan open voor astronomie, meent Govender. 'De sterrenhemel is natuurlijk niet vreemd voor de mensen hier. Astrono-

mie is een deel van onze cultuur en geschiedenis. Mensen gebruikten vroeger de sterren voor navigatie en als manier om te weten wanneer het tijd was om te zaaien. Er zit ook geloof bij, verhalen over waar dag en nacht en de zon vandaan komen. Toen er nog geen elektrisch licht was, was de hemel een goede bekende.' Mensen iets vertellen over wetenschap kan lastig kan zijn, weet hij: 'Het werkt het best als je eerst met ze praat over hoe ze denken over de sterren en wat ze nu geloven. Daarna kun je ze door een telescoop laat kijken en zeggen 'dit is wat we uitgezocht hebben met technologie'. Laten zien dat Saturnus ringen heeft en Jupiter manen, dat is een krachtige manier om iets te vertellen.'

Hij snapt ook wel dat een dure wetenschap als astronomie niet direct prioriteit heeft voor veel Zuid-Afrikanen. 'Voor de man in de straat is het duidelijk dat we moeten investeren in huizen, niet in telescopen. Maar gelukkig beseft onze overheid wat de potentie is van wetenschap en high-tech onderzoek.' Waarom is het dan zo belangrijk dat er meer aan astronomie wordt gedaan? 'Ik heb astronomie altijd geweldig gevonden. Je kunt nadenken over de evolutie van ons zonnestelsel of het begin van het universum. Juist omdat het zo moeilijk te begrijpen is, is het zo indrukwekkend. Het inspireert mensen om na te denken, en in Afrika hebben we denkende mensen nodig. We kunnen niet blijven rekenen op hulp, we moeten uitdagingen aangaan en problemen oplossen. Daar zijn ingenieurs en technici voor nodig die daarvoor zijn opgeleid. Astronomie is een vakgebied dat mensen kan inspireren om bijvoorbeeld wiskunde of natuurkunde te gaan studeren.'

Govender: 'Als je nu binnenloopt bij de controlekamers van die grote telescopen, dan zie je niet alleen maar blanken. Er werken steeds meer zwarte Afrikanen. De meesten zijn jong en staan aan het begin van hun carrière, bij-

voorbeeld als student-onderzoekers. Als de oude garde straks met pensioen gaat, dan nemen die Afrikaanse promovendi het over.'

Beginnelingen

In Kenia heeft dr. Paul Baki van de universiteit van Nairobi net een astronomie-opleiding opgezet. Is het wel goed sterrenkijken bij het licht van een stad met drie miljoen inwoners? Baki: 'Op de campus valt de lichtvervuiling wel mee. We hebben af en toe erg goed zicht. Soms word ik uitgenodigd door hotels in natuurparken, om iets over sterrenkunde te vertellen aan de gasten. In zo'n park is het pikdonker.'

Zelf raakte Paul Baki in 2001 gefascineerd door astronomie: 'Ik was op een congres voor natuurkundigen in India en daar kwam in contact met astronomen. Ik had daarvoor nog nooit een telescoop gebruikt. Toen ik terugkwam, ben ik meteen begonnen met het ontwikkelen van een studie astronomie en astrofysica.' De eerste groep van dertig studenten is in oktober begonnen. 'Wat betreft het opleiden van astronomen zijn we nog beginnelingen. We hebben geen observatorium. We hebben wel docenten, maar die zijn zelf opgeleid in theoretische natuurkunde. Het is dus nogal een uitdaging.'

Baki weet zich gesteund door collega-astronomen in de rest van de wereld. De IAU wil de komende tien jaar de infrastructuur voor

'Als je nu binnenloopt bij de controlekamers van die grote telescopen, dan zie je niet alleen maar blanken'

astronomie in ontwikkelingslanden verbeteren, door regeringen te adviseren en onderwijsinstellingen te ondersteunen.

Het aantal telescopen in Afrika gaat de komende jaren dan ook flink toenemen. Als de douane een beetje meewerkt, ontvangt Kevin Govender in Zuid-Afrika binnenkort 3000 handtelescopen die gedoneerd zijn door de IAU. Bij Paul Baki worden 250 handtelescopen bezorgd om te gebruiken op scholen en in voorlichtingsprogramma's. In Nigeria en Zuid-Afrika worden twee nieuwe radiotelescopen gebouwd. De MeerKAT-telescoop in Zuid-Afrika zal in 2013 in gebruik worden genomen en zal dan de grootste radiotelescoop in Afrika zijn. Naar verwachting zal binnen twee jaar ook de Nigeria Radio Telescope klaar zijn voor onderzoek naar zwarte gaten, moleculaire wolken en de vorming van sterrenstelsels. Maar ook zonder telescopen zal de hemel de aandacht van Afrikanen blijven trekken; op 15 januari is in onder meer Tsjaad, Kenia en Somalië weer een zonsverduistering te zien.

JAAP MEIJERS IS JOURNALIST EN INNOVATOR. HIJ SCHRIJFT ONDER MEER OVER NIEUWE MEDIA. DIT JAAR ZETTE HIJ TWISST.NL OP, EEN POPULAIRE WEBSITE WAARMEE JE KUNT ZIEN WANNEER RUIMTESTATION ISS OVERKOMT.

HET KABINET KUDZANAI

Tot 2003 was het werk van de Zimbabwaanse kunstenaar Kudzani 'Kudzi' Chiurai (Harare, 1981) apolitek. 'Ik schilderde stadsgezichten en portretten. Ik wilde altijd architect worden,' zegt Kudzi, die in 2001 naar Pretoria kwam om een kunstopleiding te volgen. Toen hij twee jaar later zijn geboortestad Harare weer eens bezocht was de schok groot. Het was de tijd van de geweldadige landinvasies, de economische malaise en de monomanie van president Mugabe. Kudzi kwam een oude kameraad tegen. 'Die was op school veel slimmer dan ik. Maar ik had de kans gekregen om te gaan studeren, en hij leefde op straat, hongerend, met een gebroken arm. Zijn leven was volledig veranderd, van briljant student tot zwerver.'

Vanaf dat moment werd Kudzi's werk uitgesproken politiek. Hij legde zich toe op grote doeken, vaak twee bij drie meter, waarin hij schilderen, stencilkunst en teksten combineerde, een vorm van satirische Afro-pop art, geïnspireerd door Jean-Michel Basquiat en de Engelse guerrillagraffitikunstenaar Banksy. Hij gebruikte de straat, de handgeschilderde uithangborden als inspiratie, tegengif voor de *corporate branding*. Kudzi was een waardig opvolger van de jong overleden Zimbabwaanse schrijver Dambudzo Marechera, rebel en intellectueel.

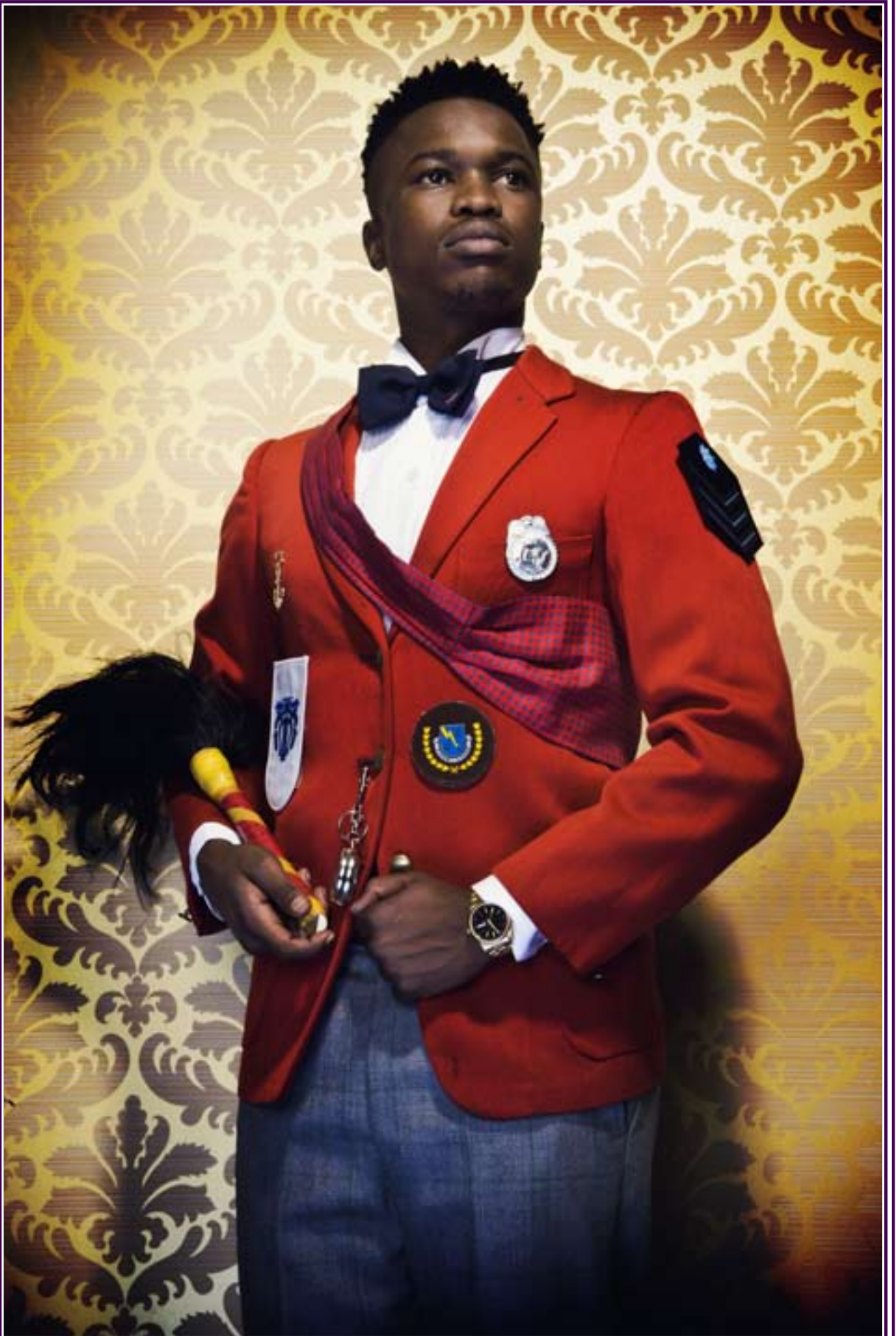
Een hoogtepunt was een schilderij met de kop van president Robert Mugabe, oranje vlammen tegen een blauwe achter-

grond. Kudzi werd een ultrahippe, pan-Afrikaanse bestseller. Vaak was al zijn werk voor de opening van een nieuwe expositie al aangekocht door verzamelaars en multinationals als BHP Billiton, Hollard en Nando's.

Met zijn laatste tentoonstelling *Dying to be men* week hij af van het inmiddels wat geijkte street art. In plaats daarvan presenteerde hij acht grote, glimmende kleurenafbeeldingen van opgedofte zwarte mannen, gefotografeerd door Jurie Potgieter. Het is een imaginair Afrikaans kabinet: een president en zeven ministers, 'extreme stereotypen' die ogen als met bling beladen hiphopartiesten, gangsters, rebellen of pooiers, gefotografeerd tegen een achtergrond van goudkleurig bloemetjesbehang.

Het is Kudzi's antwoord op het Afrikaanse 'big man's syndrome', de verheerlijking van de vader des vaderlands. Het is zijn kritiek op de zwarte bourgeoisie die in de jaren zeventig al belachelijk werd gemaakt in boeken van Chinua Achebe en de films van Sembène Ousmane, maar die nog geen haar veranderd is. Zimbabwe met zijn kleptocratie is natuurlijk het ultieme voorbeeld, maar in Oeganda, Nigeria en Zuid-Afrika kunnen ze er ook wat van.

TEKST: FRED DE VRIES, BEELD: KUDZANAI CHIURAI/JURIE POTGIETER, COURTESY GOODMAN GALLERY CAPE

The Black President

Minister of Education

Minister of Foreign Affairs

Minister of Finance

Minister of Defence

WOORDEN

ONDER REDACTIE VAN INGEBORG VAN BEEKUM

Rising

*I rise from under the ruins
 Climb my pride
 And reach to the surface ...
 The zenith of pain
 From memory I build up
 a fortress
 ... and from monotony.
 I wrap myself in expectations
 from above
 Before I resume ...*

My falling.

FATIHA MORCHID

POËZIE | Fatiha Morchid (Marokko) studeerde medicijnen en specialiseerde in kindergeneeskunde. Wars van literaire

academische normen schrijft Morchid op een directe en gevoelige manier over vrouw-zijn in Marokko. Van haar hand verschenen de dichtbundels 'Feuillets Passionnés' (2003), 'Quel est ce noir que tu caches ô arc en ciel' (2006) en 'Viens qu'on pleuve' (2006).

Wachten op

FOTO: THIERRY BAL

de zwarte Jezus

The Hangman's Game is een boek dat iedereen zou moeten lezen. Niet omdat de schrijfster Karen King-Aribisala vorig jaar de Commonwealth Writers' Prize voor het beste boek van Afrika in de wacht heeft gesleept – daarvoor is dat eremetaal net iets te vaak naar een slecht boek gegaan. De roman is zo belangrijk vanwege de verbinding die de auteur legt tussen het Zuid-Amerikaanse Guyana – de bestemming van een paar miljoen Afrikaanse slaven – en Nigeria, waar zo'n 3,5 miljoen slaven vandaan kwamen.

Karen King-Aribisala, *The Hangman's Game*.
Uitgeverij Peepal
Tree Press. ISBN 978-1845230463

Er zijn meer boeken geschreven in Afrika die

gaan over de slavernij aan de Kaap, in Ghana en elders – daaronder *Unconfessed* (Nederlandse vertaling: Sila van den Kaap) van Yvette Christiansë, *Ama: A Story of the Atlantic Slave Trade* van Manu Herbstein, *Two Thousand Seasons* van Ayi Kwei Armah en *The Slave Book* van Rayda Jacobs – maar niet veel daarvan leggen zo vaardig en uitputtend de link tussen Afrika en Amerika als het boek van King-Aribisala. Het is bijna alsof wij achterblijvers ons te zeer schamen om het treurige gegeven van de slavernij onder ogen te zien. Dan is daar nu King-Aribisala, een in Guyana geboren schrijfster, hoogleraar Engels aan de universiteit van Lagos in Nigeria.

De naamloze verteller in *The Hangman's Game* is een vrouw, zwanger, moeder van een jong meisje en dol op woordspelletjes. Zij doet onderzoek voor een historische roman die ze aan het schrijven is over de slavenopstand van 1823 in Demerara, Guyana.

De schrijver gaat voor onderzoek naar Nigeria en ontdekt dat de nakomelingen van de achterblijvers er niet al te best aan toe zijn. Het Nigeria van de jaren 90 doet haar denken aan haar geboorteland rond 1823. Het enige verschil is dat er in Nigeria een zwarte militair aan het hoofd staat van wat hij in alle ernst aan-

duidt als een 'militaire democratie'.

De tiran gaat door het leven als de Butcher Boy, een treffende naam voor iemand onder wiens bewind honderden journalisten, tegenstanders en andere dwarszitters worden vermoord, mishandeld en gevangene gezet.

De Nigerianen lijken niet te weten hoe ze het monsterlijke regime van de Butcher Boy het hoofd moeten bieden. 'Ik vertrouw op God om ons te bevrijden. Niemand anders heeft dat klaargespeeld,' aldus een Nigeriaan.

The Hangman's Game onderzoekt de rol van het christendom voor de tot slaaf gemaakte zwarten. Het personage Quamina, slaaf en diaken, bezit zelfs een beeldje van een zwarte Jezus - een soort voorafschaduwing van James Cone's *Black Theology & Black Power*, het baanbrekende boek uit de jaren zestig waarin de bevrijding van de armen (lees: zwarten) de centrale boodschap vormt van het evangelie.

The Hangman's Game komt nogal traag op gang, maar als het verhaal eenmaal loopt zoeft het naar een climax. Het is een gewaagd, improviserend boek (stel je een jazz-sessie voor), dat ons een kijkje gunt in het creatieve proces van de auteur. We zijn getuige van haar bijna grillige besluiten over hoe het verder moet met een personage.

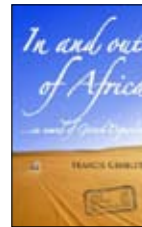
Het is een vindingrijk en prettig leesbaar boek, geschreven door een auteur die in de duisternis van het verleden tast naar aanwijzingen voor het oplossen van de raadselen van het heden en de toekomst. (Percy Zvomuya)

LEESLADDER

BIOGRAFIE | Neil Parsons, *Clicko: the wild dancing Bushman*. (Jacana Media, ISBN 978-1-77009-710-0)

€ 17,50 Franz Taibosg, bekend als Clicko the wild dancing bushman, reisde de wereld over als attractie in freak shows en circussen. Parson's boek beschrijft zijn jaren als publieke bezienswaardigheid. Over de relatie tussen imperialisme en de entertainmentindustrie van de jaren dertig.

REISVERHAAL | Francis Gimblett, *In and out of Africa: in search of Gerard Depardieu* (The wine adventurer press, ISBN 9780956182104)

€ 8,95. Online bestellen via www.thewineadventurer.com.

Tijdens een trip door Noord Afrika's Atlasgebergte, ontdekt vinoloog Gimblett wijnmaken 'on the wild side'. Verslag van zijn reis langs de vergeten wijngaarden van Marokko, Tunesië en Algerije. Grappig boekje met in de bijlage een uitgebreid overzicht van Noord-Afrikaanse wijnen.

ROMAN | John Eppel, *Absent. The English teacher*, (Weaver Press, ISBN 9781779220820) € 13,35.

Wanneer Meneer George na veertig trouwe dienstjaren als leraar Engels zijn baan verliest, levert zijn pensioen niet meer op dan twee donuts en een tomaat. Als hij ook nog zijn onverzekerde Ford in een gloednieuwe Mercedes ramt, krijgt zijn leven een rare wending. Satirisch en doordacht boek over een blanke man in het huidige Zimbabwe.

BLOEMLEZING | Billy Kahora, *Kwani? 05 Part 2: revelations & conversations, an anthology* (Kwani Trust, ISBN 9789966718211) € 23,35

Schrijvers, dichters, fotografen en cartoonisten over de gewelddadige nadagen van de Keniaanse verkiezingen in 2007. Part 2 is hun gezamenlijke weergave van de gebeurtenissen en gunt een persoonlijke blik op de levens van Kenianen in de nasleep van de rellen.

WOORDEN

HET SPEL VAN DE REGELS | Schrijvers buigen zich over hun verstandhouding met regels tijdens het internationaal literatuurfestival Winternachten. Publiek kan luisteren naar Afrikaanse afgevaardigden Antjie Krog, Ronelda S. Kamfer (Zuid-Afrika) en Petina Gappah (Zimbabwe). Van 14 tot en met 17 januari in Den Haag.

ONLINE BEKIJKEN: CHANGEDRIVERS | In 'drivers of change' toont journaliste Alberta Opoku tien persoonlijke en inspirerende portretten van Afrikanen die vanuit Nederland werken aan de opbouw van hun moederland. Online te bekijken op www.diaspora-centre.org.

MET BEHOEDZAAMHEID | Chinua Achebe schreef meer dan vijftig jaar geleden *Things Fall Apart*, de eerste Afrikaanse roman die wereldwijde erkenning kreeg. Na meer dan

twintig jaar verschijnt een nieuw boek van zijn hand. Nou ja, nieuw. *The Education of a British-Protected Child* is op enkele uitzonderingen na een collectie autobiografische essays van tien jaar of ouder. Achebe schrijft in zeventien mooi geschreven stukken over de koloniale heerschappij en over problemen in het hedendaagse Nigeria. Uiteraard op zijn kenmerkende uitdaginge manier. Voor wie zich afvraagt waarom het verschijnen van de nieuwe bundel twintig jaar duurde, heeft Achebe een passend antwoord: 'Ik heb geen vijftig titels op mijn naam staan,' onthulde Achebe laatst aan een Amerikaanse journalist, 'want ik schrijf met behoedzaamheid. Minder tempo en meer behoedzaamheid.'

Oeganda's paradoxen

Andrew Rice, *Al lachen de tanden, Het hart vergeet niets*. Uitgeverij De Nieuw Amsterdam.

Het dilemma van de Amerikaanse journalist Andrew Rice in *Al lachen de tanden, het hart vergeet niets* bestaat eruit dat de Oegandese aanpak van verzoening haaks staat op de remedies van de 'internationale gemeenschap': 'Het idee dat een hele natie zou kunnen besluiten haar moordenaars vrijuit te laten gaan (...) sloeg de bodem weg onder alles wat ik dacht te weten over de manier waarop de mens zich met verlies verhiel.'

Rice volgt de zoektocht van de Oegandees Duncan Laki, die wil weten door wie, waar en wanneer zijn vader tijdens het regime van Amin werd vermoord. Met behulp van prive-detectives weet hij het raadsel op te lossen. Vervolgens voelt de Oegandese justitie zich gedwongen om vervolging in te stellen. Waarna de rechter ze vrijspreekt. We zijn dan ruim driehonderd pagina's verder. Daarin hebben we Amin leren kennen als een man die collaboreerde met de Britse koloniale bezetters in Kenia. Aanvankelijk had hij de sympathie van het westen en Israel, totdat de Libische leider Khadafi hem verleidde met miljoenenhulp in ruil voor

steun aan de Palestijnen. In de westerse beeldvorming werd Amin vervolgens afgeschilderd als een kannibaal, ook al ontbrak daarvoor elk bewijs. Amin was een moorddadige dictator, maar met de 'mensenetersmythe' werd geprobeerd hem helemaal buiten de beschaving te plaatsen, merkt Rice fijntjes op. Zijn opvolger Obote zette de terreur voort. Totdat ook hij werd verjaagd en Museveni in 1986 zijn 'geenpartijstaat' stichtte. Rice's boek leest als een korte geschiedenis van postkoloniaal Oeganda waarin de niet zelden door koloniale overheersers geconstrueerde 'statement tegenstellingen' voortleven en het zicht ontnemen op het politieke machts-spel. Er lijken geen breuklijnen te zijn. Wie vroeger met het koloniale bestuur sympathiseerde, volgt de nieuwe leiders. Als de nieuwe leiders verjaagd worden, schikken de volgelingen zich naar de opvolgers. De moordenaars van Duncan Laki's vader voeren inmiddels campagne voor Museveni. In deze krachtige reconstructie stuit Rice op de vele, niet zelden paradoxale kanten van de zaak-Laki. Het is een grote verdienste dat hij van zijn aanvankelijke intentie om tot een conclusie te komen - wel of geen vervolging; zwijgen of waarheidsvinding? - gaandeweg afziet. Daarvoor is de materie veel te ingewikkeld. (Bart Luirink)

FOTO: REPORTERS/AP PHOTO

Julij 1975. Idi Amin in een draagstoel, ondersteund door vier Britse zakenmensen. Een Zweedse zakenman houdt als een bediende de parasol vast, zoals traditionele Afrikaanse etiquette voorschrijft.

STEMMEN

HET OPINIEKATERN VAN ZAM

De buit is binnen	35
Jackpot	37
Het filmscherm van Darfur	38
Hoe je aids krijgt	39
Kokosnotenland	40
Afrika over Dead Aid	41
Column K'Naan	42

De buit is binnen

Niet alleen voetbalfans maken zich op voor het WK in Zuid-Afrika. Campagnes met nobele doelen schieten als paddestoelen uit de grond. Cynici maken zich zorgen: zal het WK de hoge verwachtingen wel waarmaken? Bart Luirink ziet het anders.

Om de hoek, vijf minuten van waar ik in Johannesburg woon, heeft onlangs een immense boor een ondergrondse tunnel gegraven. Hier doorheen rijdt binnenkort een trein die het vliegveld met de binnenstad, de noordelijke buitenwijken en, in een later stadium, Pretoria verbindt. Er zijn bij de aanleg van de *Gautrain*, die zijn naam aan de provincie Gauteng dankt, geen huizen verzakt. De trein zal een traject berijden dat ruim acht keer zo lang is als dat van de Noord-Zuidlijn. Het feit dat Johannesburg op een rotsgebouwd is helpt een handje. Dat boort beter. Ook werkt de vuilnisophaaldienst in de wijken rond een van de stadions naar behoren en is de criminaliteit in het centrum van de stad verder afgenomen. Wie door Johannesburg rijdt, kan niet anders dan onder de indruk raken van de talloze verbeteringen in de infrastructuur, de plantsoenen en de stadsverlichting. Er is zelfs een nagelnieuw bussysteem aangelegd. Dat kampt overigens nog wel met de nodige kinderziektes. De bewoners van deze stad hunkeren naar chauffeurs met rijbewijs die niet als dulle stieren door de stad jagen. Maar de bestuurders van de traditionele *black taxi* geven zich niet gemakkelijk gewonnen, en er heerst grote verwarring over

de reistijden van de nieuwe bussen. Uiteindelijk zal het wel op zijn pootjes terechtkomen. Mooi, dacht ik. Dat is binnen, met dank aan het WK.

Winst

En als het daarbij blijft, zie ik u denken? Als een trein, een extra vuilniswagen, een paar plantsoenen en wat vrije busbanen de netto opbrengst van dit miljardenverslindende sporttoernooi zijn? Plus wat stadions waarvan nog niemand kan vertellen waartoe ze na de kampioenschappen dienen, enkele tienduizenden tijdelijke banen en wat toerismebevorderende panoramaviews over Kaapstad, Polokwane en Mafekeng? Is dat het allemaal waard?

Zouden ze in de gezondheidszorg, het onderwijs of bij de armoedebestrijding geen betere bestemming voor dat bedrag weten? Zoveel geld voor een krachtmeting waarvan nu al vaststaat dat die door de FIFA met hun miljardenomzet aan uitzendrechten en provisies zal worden gewonnen. En Coca Cola, die niet alleen de stadionreclame claimt maar ook de verkoop van blikjes erbuiten, komt op de tweede plaats. En Sony op de derde, als het bedrijf bij het openingsprogramma de locale

musici naar de achtergrond veroordeelt zodat Beyonce, Godbetere, het Zuid-Afrikaanse volkslied zal zingen.

De droom van massa's Zuid-Afrikanen om van dit festijn een graantje mee te pikken – een paar honderd Rand door verkoop van *cold drinks*, een paar duizend door verhuur van de eigen achterkamer – lijkt nu al aan gruzelementen. En dan dendert *Bafana Bafana*, het nationale voetbalteam, ook nog rechtstreeks op de onderste plaats in het klassement af. Losers, dat zijn het

Verwachtingen

Onlangs publiceerde de Volkskrant een kritisch artikel van Frank van Eekeren en Thijs Middeldorp. De wetenschapper en de programmamaker presenteren een huiveringwekkende hoeveelheid voetangels en klemmen die de WK met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid tot een ramp zullen maken. Ze attenderen ons op de veel te hooggespannen verwachtingen en betwijfelen, met een verwijzing naar het slecht presterende Bafana Bafana, dat het WK zal leiden tot meer nationale eenheid. 'Het is naïef te denken dat de teleurstelling en frustratie in dit explosieve land zonder gevolgen zullen blijven,' aldus Van Eekeren en Middeldorp. Ook komen ze met het voorstel om een internationale *SportWatch* op te richten. Door het mobiliseren van de publieke opinie 'die verantwoordelijken in de sport kritisch volgt, doelstellingen zonder bijbedoelingen evalueert, goede ontwikkelingen beloont en ageert tegen gevaarlijke retoriek' kan bereikt worden dat de 'maatschappelijke kansen van megasportevenementen, juist in landen als Zuid-Afrika, Brazilië en Rusland, ook daadwerkelijk benut worden.'

Bling Bling

Een paar jaar terug was ik bij een groot sport-evenement in Montreal aanwezig, de *Out Games* (voorheen *Gay Games*), niet om mijzelf te bewijzen op het onderdeel simultaanzwemmen of korfbal, maar omdat er een mede door Hivos georganiseerde conferentie over de mensenrechten aan vooraf ging.

Misschien is men bij dit soort Games niet getuige van topsport maar het voordeel is dat er niet moeilijk gedaan wordt over meisjes die volgens de geldende conventies geen meisjes zijn.

Op de conferentie werd het woord gevoerd door de Canadese zwemmer Mark Tewksbury, die ooit zijn land vertegenwoordigde in het Internationaal Olympisch Comité. Daaruit had hij zich teruggetrokken nadat hij met een delegatie de kandidaatsteden voor de nieuwe spelen had bezocht. 'Het ging maar om een ding,' zei Tewksbury. 'Aan het einde van de dag wisten de delegatieleden niet hoe snel ze naar hun hotelkamer moesten komen. Daar lagen de nieuwe cadeautjes – *bling bling* en enveloppen met inhoud.' Alleen in Rio de Janeiro en Johannesburg ging het anders. In de eerste stad hadden duizenden mensen voor het hotel de Lambada gedanst als een eerbetoon aan de delegatieleden. In Johannesburg waren ze toegesproken door Nelson Mandela. Hij benadrukte de betekenis die deze spelen voor de jeugd van zijn land konden hebben: te zien dat Zuid-Afrika de gastheer van de wereld kon zijn en te ervaren dat succes binnen ieders bereik lag.' Tewksbury had beide steden liefst meteen verkozen maar bij de overige delegatieleden overheerste de teleurstelling over het ontbreken van kadootjes.

Haarlemmer Olie

Ik moest aan het verhaal van de zwemmer denken toen ik dat stuk in de Volkskrant las. De schrijvers sluiten niet uit dat 'een evenement kan leiden tot trots, zelfvertrouwen en diverse maatschappelijke impulsen. Maar daarbij zijn reële verwachtingen en een degelijke sociale agenda randvoorwaarden, want er staat te veel op het spel.' Daar zou het in Zuid-Afrika aan ontbreken.

Hier waag ik het oneens te zijn zonder af te willen dingen op de talrijke observaties die Van Eekeren en Middeldorp zo sceptisch

Voetbal zou kindsoldaten kunnen resocialiseren en de cohesie in ouderloze gezinnen herstellen

maken over de kans dat Zuid-Afrika 'rijker en eensgezinder' uit de WK tevoorschijn komt. Maar kan uitsluitend op grond van rijkdom en eensgezindheid de trots en het zelfvertrouwen van Zuid-Afrikanen groeien? En zijn internationale sportevenementen als de WK wel bedoeld als de Haarlemmer Olie voor alle kwalen die een land, in dit geval zelfs een continent, teisteren? Als je het enorme aantal campagnes in Nederland rond de WK nader bestudeert begin je het haast te geloven. Voetbal zou de emigratie naar het westen kunnen stoppen (en dus het talent in Afrika houden). Voetbal zou kindsoldaten kunnen resocialiseren en de cohesie in ouderloze gezinnen

herstellen. Voetbal maakt van straatkinderen topscorers!

Maar wat mijn buurjongen Themba van trots vervuld is simpelweg dat de WK in zijn land plaatsvindt of, in de woorden van Mandela, dat Zuid-Afrika 'gastheer' is. Voor hem zijn ze een bewijs van *Yes, we can!*

Voor de Wereldkampioenschappen Rugby (1995) en de African Cup of Nations (1998) bestonden evenzeer torenhoge materiele verwachtingen. Uiteindelijk werden die niet ingelost, maar waaraan danken die gebeurtenissen dan hun gedenkwaardigheid, zozeer dat er zelfs boeken en films over gemaakt zijn? Zeker niet alleen aan de overwinning die de Amabokke en Bafana Bafana boekten. Het waren trots en zelfvertrouwen.

Themba is een kind van na de apartheid, maar hij heeft van zijn ouders het nodige gehoord over hoe zwarte Zuid-Afrikanen in die jaren werd voorgehouden dat ze niks konden, en inferieur waren. Themba draagt een t-shirt met Lumumba erop, die hij zijn 'anti-koloniale held' noemt. En laatst hield hij op school een spreekbeurt over de slavernij. Maar Themba heeft geen last van *hang ups*. Als hij een onvol-

doende voor een proefwerk haalt, geeft hij niet zijn blanke wiskundeleraar de schuld. Ook zul je hem niet horen zeggen dat Zuid-Afrika recht heeft op de overwinning bij de WK, een soort compensatie voor de in al die eeuwen opgelopen kwetsures. Hij steunt, net als de meeste van zijn vrienden, Brazilië. Dan valt er toch nog iets te winnen. Maar eigenlijk is de buit al binnen.

BART LUIRINK IS HOOFDREDACTEUR VAN ZAM AFRICA MAGAZINE.

Jackpot

Veel doodgewone dorpschouwen in Tsjaad zijn tegenwoordig ineens fabelachtig rijk. In het dorp van Hadid Beduwi is de jackpot ook gevallen. Wat is er aan de hand?

Iedereen in ons dorp kent inmiddels de Geliefde Leider. Nee, dat is niet ons dorpschouf. Het is de leider van Libië, de enige echte kolonel Moammar Kadhafi. Als voorzitter van de Afrikaanse Unie reist de Geliefde Leider tegenwoordig het continent rond met een entourage van traditionele Afrikaanse chiefs. Ons dorpschouf is sinds kort een van die fortunlijke volgelingen. En wie de achtergrond van onze chieft kent, begrijpt zonder moeite waarom hij en alle andere chieft Kadhafi de koddige titel 'Koning der Koningen' hebben verleend. Tot drie jaar terug beschikte onze chieft over niet meer staan dan een normaal aantal vrouwen (dat wil zeggen vijf), een rij kinderen zonder kleren en een paar lemen hutten. Hij was zo arm dat zijn kinderen op grond werk-

ten die het eigendom was van onderdanen, in plaats van omgekeerd. Het gerucht ging dat hij kleren huurde van een plaatselijk stamlid als hij officiële gebeurtenissen moest bijwonen. Veel respect genoot hij niet bij zijn onderdanen. Maar toen vorig jaar uit Libië een oproep kwam aan Afrikaanse koningen om in Tripoli een speciale ceremonie bij te wonen, greep onze chieft zijn kans met beide handen. Dit was de kans waarop hij altijd had gewacht. Wat die titel van 'Koning der Koningen' eigenlijk betekende kon hem niet schelen - er viel wat te halen. Dus daar ging hij naar Tripoli, op een volledige betaalde reis - het was zijn eerste keer in een vliegtuig. Hij glom van geluk bij zijn terugkeer uit Tripoli, en zijn levensstijl was voortaan geheel anders. Om te beginnen bouwden Libische aanne-

mers op zijn erf een koninklijk huis met vijftien kamers en elektriciteit - inclusief prominente schotelantenne. Aan de koninklijke muren kwamen foto's te hangen van de chieft, de Geliefde Leider en de Tsjadische president. Vervolgens veranderde iedere zitting van de dorpsrechtbank in een voorstelling waarin alleen nog maar uitvoerig de lof werd gezongen op het geweldige land Libië en de genereuze tentbewoner Kadhafi. Zelfs de dagelijkse kleren van onze chieft, een onberispelijk net pak, zijn nu versierd met afbeeldingen van de Geliefde Leider. Maar het verhaal gaat dan ook dat de chieft per twee maanden 800 Amerikaanse dollar opstrijkt, vriendelijk ter beschikking gesteld door de Libische regering. In het door twisten verscheurde Tsjaad is dat een fortuin waar velen een moord voor zouden willen doen. De plaatselijke dorpskwesities zijn hiermee wel wat op de achtergrond geraakt, want ons dorpschouf is geregeld op reis naar Tripoli, 2100 kilometer ver weg. Natuurlijk storen de onderdanen van mijn chieft zich aan de manier waarop hij zijn eigenbelang de voorrang geeft boven gemeenschapszaken, en de plaatselijke raadsleden zijn jaloers. Maar de chieft neemt het ervan. (Vertaling: Richard Hengeveld)

HADID BEDUWI IS FREELANCE JOURNALIST IN TJSJAAD

Homohuwelijk

De Keniaanse cartoonist Patrick Gathara vraagt zich af waarom zijn landgenoten het homohuwelijk onnatuurlijk vinden, terwijl ze wel juichen voor de bizarre verbintenis tussen de voormalige rivalen Raila Odinga en Mwai Kibaki in de 'Grand Coalition' van de nieuwe regering.

Het filmscherm van Darfur

Het conflict in Darfur is één van de pijnlijkste uit de recente geschiedenis. Maar wat is er nu eigenlijk aan de hand? In het nieuwe boek van de Soedanese wetenschapper Salah Hassan komen de Soedanezen eindelijk zelf eens aan het woord, volgens Bram Posthumus.

Oorlogen gaan zelden over feiten. Ze gaan over waarnemingen en agenda's, bijna altijd verborgen. Men zegt niet voor niets: 'The first casualty of war is the truth'.

Daar kunnen we nu een nieuwe variant aan toevoegen: 'The first casualty of a campaign is the truth.' Wereldwijd zetten beroemdheden, politieke groepen, religieuze leiders en NGO's zich in voor Darfur. 'Save Darfur' is de meest spraakmakende.

In het vuistdikke boek *Darfur and the crisis of governance in Sudan*, mede uitgegeven door het Prins Claus Fonds, maakt Salah Hassan (afkomstig uit Soedan, thans hoogleraar in de VS) een vergelijking die tot lang, diep en vooral pijnlijk nadenken dient aan te zetten. Professor Hassan zet de huidige Darfur-campagnes naast de campagnes tegen de apartheid. Toen, zegt hij, waren het de Zuid-Afrikanen die de koers bepaalden. De rest van de wereld mocht best meedoen, maar hoe het odieuze regime in Pretoria aan zijn einde kwam, was uiteindelijk hun eigen zaak.

Verhalen

Hoe anders is dat nu. Darfur is het filmscherm waarop buitenstaanders hun eigen agenda's projecteren. Je kunt Hassans betoog in één zin samenvatten: in de vorige eeuw leidden de Zuid-Afrikanen de anti-apartheidsstrijd; in de huidige eeuw lijden Darfur en haar inwoners alleen maar.

Maar de inwoners van Darfur en Soedan hebben natuurlijk hun eigen verhalen. Die staan voor een deel in dit boek en dat maakt het uitermate waardevol. Het veegt de vloer aan met een aantal hardnekkige miswaarnemin-

gen, die internationaal gemeengoed zijn geworden. Hier zijn er drie.

Eén: het gaat alleen over Darfur. Als een rode draad loopt door het hele boek deze vaststelling: je moet Darfur zien als een deel van het hele Soedanese probleem en met name het mislukte project van natie-opbouw, dat sinds de onafhankelijkheid in 1956 is afgeregeld door een kleine elite in de hoofdstad Khartoum. De rest van het land heeft zich nooit

Etniciteit is een fantastisch politiek middel waarmee massa's op de been te krijgen zijn

terugggevonden in het opgelegde model van de eenheidsstaat Soedan. Darfur in isolatie proberen op te lossen is zinloos.

Twee: het gaat tussen 'Arabieren' en 'Afrikanen'. Een schandalige simplificatie. Etniciteit (want daar hebben we het over) is een fantastisch politiek middel waarmee massa's op de been te krijgen zijn; iemand als wijlen Slobodan Milosevich begreep dat maar al te goed. De Oegandese schrijver en hoogleraar Mahmood Mamdani ziet er nog iets anders in: een internationale campagne heeft een simpele moraalvertelling nodig met *good guys* en *bad guys*; de 'Arabier tegen Afrikaan'-tegenstelling verschaft dat verhaal.

Er is één probleem: het is niet waar. Maar het *wordt* waar door de internationale retoriek. En nu wordt die kunstmatige tegenstelling genadeloos uitgebuit door cynici in Khartoum. De redders en de veroorzakers zijn het eens: het is een Arabisch-Afrikaans conflict.

Drie: genocide. Het meest aan ontwaarding lijdende begrip van deze tijd. Maar in een internationale campagne is 'genocide' de bezweringsformule die de blik van de wereld moet vastpinnen.

Waardevol

Vrede zal van binnenuit komen - of niet. Soedan kent in ieder geval meer dan genoeg krachten die het proberen. Er zijn organisaties die vredescongressen opzetten, groepen die vrouwen bijstaan die zijn verkracht, mensen die vreedzame oplossingen aandragen. Zij komen aan het woord in dit boek en met hen krijg je uiterst waardevolle achtergrond en historie binnen.

Twee kanttekeningen. Er zit nogal wat overlap in, onvermijdelijk in een bundel met essays maar een iets strakkere redactie had gemogen. En hoe moeilijk dat ook is, in een bundel als deze kunnen ook die groepen niet ontbreken die als 'Het Probleem' worden gezien. Het onderdeel 'Gender, geweld en oorlog' beschrijft de categorie 'jonge mannen' hoofdzakelijk als 'Probleem'. Dat klinkt uitermate vertrouwd maar ze komen nergens aan het woord. Ook de officiële Soedanese lezing had er in gemogen; hoe ritueel dan ook. Maar laat dat niemand van aandachtige lezing weerhouden.

BRAM POSTHUMUS IS JOURNALIST VOOR ONDER ANDERE DE WERELDOMROEP, THE ECONOMIST EN ZAM AFRICA MAGAZINE.

Hoe je aids krijgt

Ondanks alle voorlichtingscampagnes komen er in Afrika jaarlijks nog steeds miljoenen nieuwe HIV-geïnfecteerden bij. Komt de boodschap niet over? Jawel, zeggen Evelien Groenink en Fatuma Noor.

Natuurlijk krijgen we Aids. Onze kinderen moeten immers eten,' zegt Priscilla Moloi, die met haar twee kinderen van zes en vier een eenkamerflat in Johannesburg bewoont. 'Soms heb je werk, soms niet. Maar de kinderen hebben elke dag honger. Dus ga je uit, op zoek naar eten. Een man komt op je af en vertelt je hoe mooi je bent. Dan denk je vervolgens alleen nog maar aan de supermarkt waar je, na de sex, met zijn geld boodschappen kan doen.'

Er is meestal geen tijd om over condooms te beginnen. 'Ik probeer het wel. Ik heb ze altijd bij me. Maar ik kan geen eisen stellen, want dan loopt hij weg.' Moloi heeft geen behoefte aan meer informatie over HIV/Aids, zegt ze. 'Alle kranten schrijven erover, bij de kliniek liggen pamfletten, er zijn hele radiostations die het over niets anders hebben.'

Een paar duizend kilometer noordwaarts, in een bordeel in Eastleigh, een township van de Keniase hoofdstad Nairobi, worstelt Amina Gullet (17) met ongeveer hetzelfde probleem. 'Mijn werk is precies te doen wat de klant wil,' zegt ze. 'Een condoom gebruiken hoort daar niet bij. Ik ken de risico's heel goed, maar ik heb geen keus.' Prostitutie wordt in Afrika algemeen als een moreel kwaad gezien. Toch zijn miljoenen vrouwen afhankelijk van het aanbieden van sex aan mannen in ruil voor geld of voedsel. HIV-besmetting is dan bijna onvermijdelijk.

Schande

Maar ook vrouwen die alleen seks hebben met hun echtgenoot ontsnappen niet aan het virus. Hamdi Mohamed, huisvrouw en moeder van drie zonen in het Keniase dorp Bula Ifitin weet heel goed hoe je Aids krijgt, want de informatie

heeft haar meermalen bereikt.

Toen ze haar gezin vertelde dat ze de gevreesde ziekte had, werd ze door haar man de echtelijke woning uitgezet. 'Mijn drie zonen waren het met hem eens,' vertelt ze, in tranen. 'Ze vonden allevier dat ik schande over de familie had gebracht.'

Hamdi Mohamed heeft het virus vermoedelijk van haar man gekregen; ze bezweert dat ze nooit is vreemd gegaan. Ze raadde haar man nog aan om zichzelf te laten testen, maar hij wilde er niet van horen.

'Mijn man zei dat ik achterlijk was. Verhalen van blanken, zei hij.'

Voor vrouwen als Moloi, Gullet en Mohamed zijn Aids-bewustwordingsprogramma's niet meer dan een wrede grap. Ze werden ziek in het echtelijk bed, door betalende mannen, verkrachting, vreemdgaande vriendjes. Allemaal afgeleiden van de alomtegenwoordige armoede, rechteloosheid en afhankelijkheid van vrouwen.

Mannen

Hamdi Mohamed vertelt hoe de mannen in haar dorp reageerden op een bijeenkomst van het Rode Kruis over het nut van condooms. 'Ze accepteerden de boodschap niet. Mijn man zei

dat ik achterlijk was. Verhalen van blanken, zei hij, en bovendien waren condooms tegen de Islam.'

In andere hoeken van Afrika vertellen vrouwen soortgelijke verhalen: de meeste van onze mannen willen zich domweg niet laten overtuigen, zeggen ze, en halen moedeloos hun schouders op.

In zo'n atmosfeer lijken nieuwe campagnes, zoals de laatste 'one love for life' campagne voor monogamie weinig zoden aan de dijk te kunnen zetten. Energieke aanpak van eigen regeringen en *mannelijke* regeringsleiders blijkt in het verleden wel te hebben geholpen. In Oeganda vereenzelvigden de leiders zich in de jaren 90 publiekelijk met het ABC (Abstain, Be Faithful, Condomise) van de aidsbestrijding. De infectiecijfers zakten prompt. Dat effect werd later weer teniet gedaan toen christenfundamentalisten greep kregen op de presidentsvrouw. Campagnes tegen condooms werden gemeengoed in scholen en kerken, mannen werden niet langer op hun verantwoordelijkheid aangesproken - en de cijfers gingen weer omhoog.

Op korte termijn zijn patiënten vermoedelijk het meest gebaat bij grootschalige anti-retrovirale programma's die de kans op verspreiding verkleinen. Dat lijkt nuttiger dan het uitgeven van miljarden dollars aan het verspreiden van een boodschap die iedereen al tien keer heeft gehoord. Het nieuwste UNAids-rapport ziet medicijnen als de belangrijkste reden voor de recente daling (15 %) in de groei van het aantal geïnfecteerden in Afrika.

Op lange termijn ligt de enige effectieve oplossing in het verbeteren van de positie van vrouwen. Meer macht en geld - liefst met behulp van minder gefrustreerde mannen. 'Wat ik nodig heb is een goede baan, of een leuke man met geld. Een die niet vreemdgaat,' zegt Priscilla Moloi.

FATUMA NOOR IS EEN KENIAANSE JOURNALISTE. ZE WON DIT JAAR DE TWEDE PRIJS VOOR AFRIKAANSE ONDERZOEKSJOURNALISTIEK (DIE UITGEREIKT WORDT DOOR FAIR).
EVELIEN GROENINK IS DIRECTEUR VAN FAIR EN MEDEWERKER VAN ZAM.

Kokosnotenland

Is dit het nieuwe Zuid-Afrika? Een zesjarig Zulu-jongetje houdt bij hoog en laag vol dat hij geen Zulu is. 'Ik praat die taal niet en ik hou er helemaal niet van!' Zijn vader Khaya Buthelezi windt zich op.

Je bént een Zulu! Je bent nota bene een Buthelezi!' schreeuwde ik, danig geïrriteerd. Gelukkig ben ik de baas in huis, dus heb ik het laatste woord. Welke taal hij ook praat - door zijn aderen stroomt het bloed van Ngqengelele, Shenge van de Buthelezi-clan, die samen met koning Shaka de machtige Zulunatie heeft opgebouwd, mompelde ik tegen mezelf.

Het zette me wel aan het denken over het verband tussen taal en identiteit. Volgens de logica van mijn zoon kon hij nooit een Zulu zijn, want het feit dat hij bijna alleen maar Engels spreekt, maakt hem Engels. Zijn moeder en ik praten thuis isiZulu tegen hem, maar dat maakt niet uit. De enige andere taal die bij mijn zoon op school gesproken wordt is Afrikaans - vandaar de Afrikaanse liedjes hij graag brult als hij onder de douche staat. Ik heb wel overwogen hem te onderrichten over wat de Afrikaners de Zulus hebben aangedaan bij *Impi yase Ncome* (de Slag bij Bloedrivier) in het begin van de negentiende eeuw, of over de rijen jongeren die op 16 juni 1976 in Soweto het leven hebben gelaten bij hun protest tegen het verplichte gebruik van Afrikaans in hun schoollessen. Maar ja.

Het nieuwe dilemma is dus dat hij alleen nog maar Engels spreekt. Wat hebben we er een knoeiboel van gemaakt. Ik heb serieus overwogen hem naar school te sturen in een van de townships. Maar dat zal ook niet helpen. We wonen in Kaapstad, en in de townships praten ze hier isiXhosa. Mijn bullen pakken en wegtrekken naar het land van de Zulus zou een oplossing zijn, maar dat kan niet - ik heb toch ook rekeningen te betalen! In deze tijden van recessie heb ik uiteindelijk besloten om hem

zelf dan maar de taal te leren van zijn machtige voorouders.

Misschien denkt u nu wel: wat is er in hemelsnaam met die man aan de hand? Moet zijn kind het slachtoffer worden van zijn voorouders en zijn obsessies rond het Zulu-zijn? Maar ik ben koppig, en ik voel er niets voor mijn vaderlijke plicht om een trotse Zulu groot te brengen te verwaarlozen. Volgens mij vergaat het veel Afrikaanse gezinnen die zich hebben gevestigd in voormalige blanke suburbs zo.

De Pedi-kindermeisjes gingen klagen, want ze verveelden zich

Obsessie

In een poging om het Pedi-erfgoed te beschermen, importeerde een vriend van mij kindermeisjes uit Limpopo, die voor zijn eerstgeboren zoon moesten zorgen. Tot drie keer toe haalde hij zo'n meisje op, maar hij moest ze telkens al snel terugbrengen omdat ze zich verveelden en gingen klagen. Het leven in de suburb - waar je je alleen met je eigen zaken bemoeit en onvriendelijke burens hebt - ja, dat is wel genoeg om een Pedi-dorpsmeisje te traumatiseren. Misschien is het proberen je unieke culturele identiteit te bewaren ook wel een hopeloze opgave. Misschien is de door mijn Pedi-vriend en mij

gedeelde obsessie met onze taal misplaatst. Misschien moeten we dingen opgeven, in ruil voor vooruitgang in handel en bedrijf. Maar welke natie heeft dit zo gedaan en daarmee respect van andere naties verworven? De Fransen, Duitsers, Italianen, Engelsen, Chinezen en Japanners hebben het economisch toch ook ver geschopt zonder hun culturele identiteit en taal volledig kwijt te raken.

U denkt waarschijnlijk: het lukt Zuid-Afrika toch nooit om elf officiële talen tot dezelfde status te ontwikkelen als bijvoorbeeld het Engels. Het ontbreekt ons niet alleen aan economische middelen, er is ook weinig politieke wil.

Anders dan de Mandela's en de Tambo's van vroeger hebben de leiders van vandaag een enorme hang naar luxe auto's, en het nippen aan een mooie rode wijn in een van de voortreffelijke restaurants van dit land. Het edele project van het opbouwen van de natie hebben ze geofferd op het altaar van het materialisme.

Vandaar mijn overtuiging dat ons land het activisme van mijn Pedi-vriend en vele anderen als hij nodig heeft, willen de inheemse talen - en dus ook de zwarte bevolking - hun waardigheid terugwinnen. Laten we de geest van het activisme weer oproepen en schoolbesturen bestoken om het isiXhosa, het isiZulu en andere inheemse talen op voormalige blanke scholen in te voeren. We willen toch geen kokosnotenland? (Vertaling: Richard Hengeveld)

KHAYA BUTHELEZI IS COMMUNICATIESPECIALIST IN DE FINANCIËLE SECTOR. DAARNAAST SCHRIJFT HIJ COLUMNS EN OPINIESTUKKEN VOOR DE MAIL & GUARDIAN.

Afrika over Dead Aid

Dead Aid, het kritische boek over ontwikkelingshulp van de Zambiaanse econome Dambisa Moyo, deed veel stof opwaaien in Europa en Amerika. Maar wat zijn de meningen in Afrika? Gerbert van der Aa peilt de reacties.

Dambisa Moyo vertelde onlangs in Amsterdam dat haar boek in Afrika niet veel aandacht kreeg. Hoewel er buiten Zuid-Afrika het naar Afrikaanse begrippen redelijke aantal van 2000 exemplaren werden verkocht, kwamen er weinig verhitte discussies op gang. De aandacht lijkt de laatste tijd echter toe te nemen. Onlangs verscheen de Franse vertaling van *Dead Aid*, waardoor het potentiële lezerspubliek in Afrika flink is gegroeid. Ook Moyo's notering op lijst van de honderd invloedrijkste mensen ter wereld van het Amerikaanse weekblad *Time* heeft de belangstelling voor haar boek in Afrika doen toenemen. Uit veel Afrikaanse kringen klinken verheugde reacties op het feit dat er eindelijk aandacht is voor een Afrikaan in de discussie over ontwikkelingshulp. 'Meestal horen we alleen de mening van Westerlingen,' schreef de Nigeriaanse journaliste Lola Adesoye op haar weblog. 'Vaak gaat het om mensen die er belang bij hebben Afrika af te schilderen als een hulpbehoevend continent. Moyo's boek is hopelijk het begin van een meer genuanceerde berichtgeving.'

Kritiek

De centrale stelling van Moyo, dat ontwikkelingshulp meer kwaad dan goed doet, krijgt wisselende reacties. De grootste kritiek komt van Afrikanen die werken in de hulpindustrie. Zij verwijten Moyo dat ze alleen naar de negatieve aspecten van hulp kijkt. Ook wordt gemopperd dat Moyo hulp de schuld geeft van *alle* ellende in Afrika. Ze vergeet, zo valt te horen, dat Afrikaanse leiders de hoofdverantwoordelijken zijn van de aanhoudende armoede, door niet op te treden tegen corruptie en wanbeleid.

'Moyo beschrijft Afrikaanse regeringen als passieve volgelingen,' reageerde de Ethiopische ontwikkelingseconoom Fekadu Bekele. 'Maar de oorzaken van onderontwikkeling zijn divers en niet te reduceren tot een enkele factor.' Volgens Bekele negeert Moyo andere verklaringen voor onderontwikkeling in Afrika. 'De staat is nog niet voldoende ontwikkeld. Afrikaanse regeringen vinden het vaak normaal dat natuurlijke rijkdommen ten goede komen aan slechts een paar individuen.'

'Moyo beschrijft Afrikaanse regeringen als passieve volgelingen'

Net als in Europa en Amerika maken sommige Afrikaanse critici een karikatuur van Moyo's ideeën. Moyo's boek zou het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking schade berokkenen, waarvan miljoenen Afrikanen de dupe zijn.

Anderen beweren dat Moyo geen goed beeld heeft van de Afrikaanse werkelijkheid. Omdat ze al geruime tijd in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten woont, zou ze niet meer in staat zijn zich in te leven in de bittere ellende waarmee een groot deel van de Afrikanen dagelijks te maken heeft. 'Moyo leeft in een ivoren toren,' zei de Ghanese oud-pre-

sident John Kufuor tijdens een recent bezoek aan Nederland tegen *NRC Handelsblad*. 'Mischien moet ze terug gaan naar Zambia, om te zien hoeveel hulp dat land nodig heeft.' Overigens vroeg de verslaggever Kufuor daarna naar een succesvolle ontwikkeling in Ghana, en noemde hij de uitgifte van staatsobligaties ter waarde van 750 miljoen dollar op de internationale kapitaalmarkt. Dat Moyo daarvoor in haar boek een warm pleidooi houdt, leek Kufuor te zijn ontgaan.

China

President Paul Kagame van Rwanda reageerde positief op Moyo's boek. Hij wil de buitenlandse hulp aan Rwanda zelfs afbouwen. Net als Moyo is Kagame positief over de groeiende Chinese bemoeienis met Afrika - in zijn ogen een effectievere manier om armoede te bestrijden dan ontwikkelingshulp.

Voor sommige Afrikanen gaat Moyo niet ver genoeg in haar kritiek op ontwikkelingshulp. Met de hulp van niet-gouvernementele organisaties, waar Moyo gematigd positief over is, is volgens sommigen ook veel mis. 'Ik heb een tijd gewerkt in de hulpindustrie,' reageerde een anonieme Afrikaan op een blog van Oxfam. 'De westerlingen waarmee ik te maken kreeg, hadden opvallend weinig kennis van Afrika. Vaak gingen ze er al vanuit dat Afrikanen zelf niet de vaardigheden hebben om zich te ontwikkelen.' Duidelijk is dat Moyo in Afrika, net als in Europa en Amerika, een gevoelige snaar weet te raken. Met haar pleidooi tegen ontwikkelingshulp heeft Moyo in Afrika in ieder geval een kritisch zelfonderzoek in gang gezet.

GERBERT VAN DER AA IS HISTORICUS EN JOURNALIST, GESPECIALISEERD IN NOORD- EN WEST-AFRIKA.

Column

Het probleem van liefdadigheid

Waar we bij liefdadigheid zelden over nadenken, is wat wordt afgenomen van degene aan wie wordt geschonken. Het lijkt wel alsof iedereen die een paar duiten over heeft, of organisatorisch handig is, of op Angelina Jolie lijkt, minder bedeeden kan en moet helpen.

Ik herinner me een kennis, die me ooit uit de brand hielp toen ik in de problemen zat.

Op de ijver en hartstocht waarmee hij me probeerde te helpen was niets aan te merken. Maar achteraf begon ik te merken hoe ik deze schuld zou gaan terugbetalen. Hij gebruikte

iedere gelegenheid dat hij mij in het openbaar in het oog kreeg om hardop die keer in herinnering te roepen dat hij mijn redding was geweest. Een beetje als een seniele bejaarde die steeds opnieuw dezelfde grap vertelt. Behalve dan dat mijn persoonlijke moment van wanhoop de plaats innam van de te vaak vertelde grap. Net zo min als de seniele persoon kun je je helper toeroepen: 'Hé,

je valt in herhaling.' In plaats daarvan is het beter de geheime gedragscode voor hulpeloze stakkers te volgen: beleefd glimlachen en knikken – jezelf ondertussen verwensend dat je ooit om hulp vroeg.

Die grap over Bono ooit gehoord? Hij geeft een optreden in Ierland en vraagt het publiek om stilte. Hij begint met zijn vingers te knippen, en nog een knip, en nog een, in een aardig tempo achter elkaar. Dan roept hij: 'Iedere keer als ik met mijn vingers knip, sterft een Afrikaans kind.' Na een kort, oprecht moment van stilte, klinkt er een stem uit de menigte: 'Hou daar dan verdorie eens mee op, rotzak!' Ik vind dat er goed gekeken moet worden wie een goed doel mag opzetten. Waarom mag je zonder rijbewijs geen auto te besturen, maar mag je wel zomaar het leven van een ander mens besturen? Ik weet wel dat er niet echt een manier bestaat om zo iets te regelen, maar we zouden kunnen beginnen met een

paar vragen.

Beste helper, wat beweegt jou om te doen wat je doet?

Ik heb, als muzikant die wel eens muziek maakt voor de goede zaak, vaak nagedacht over het antwoord op die vraag. Volgens mij klopt het

je doet voor het goede doel, doe je uiteindelijk voor jezelf. Ik ben geen uitzondering. Sommigen doen aan water, of alfabetisering, of de rechten van het kind. Voor mij is Somalië altijd mijn favoriete projectje geweest. Mijn obsessieve wens om het daar beter te helpen

maken is ook geworteld in een vorm van egoïsme. Ik wil het daar opknappen, zodat ik er weer naartoe kan. Ik wil dat de poëziecultuur daar behouden blijft, omdat ik vind dat een deel van de grootste poëzie op deze planeet daar werd gemaakt. Ik doe alles wat ik doe uiteindelijk voor mijzelf en ik hoop ook dat God mij ooit zal belonen!

Als je aan liefdadigheid gaat doen zul je waarschijnlijk uitvinden dat je beweegredenen geworteld zijn in je eigen egoïsme. Wees niet ongerust, je bent maar een mens. (Vertaling: Richard Hengeveld)

'Iedere keer als ik met mijn vingers knip, sterft een Afrikaans kind'

niet dat goed-doen alleen maar afstraalt op de helper. We kijken veel te rechtlijnig aan tegen de ruilhandel waarvan sprake is. Jazeker, ik noem liefdadigheid ruilhandel. Is het dat dan niet? Je ziet in het geval van liefdadigheid zelden een moment van echte onbaatzuchtigheid. We hebben altijd een soort rendement nodig op onze investering. In het ergste geval komt liefdadigheid voort uit de behoefte om het imago op te krikken, of om materiële winst te halen uit de ellende van anderen. Op zijn best doet iemand aan liefdadigheid om zich goed te voelen over zichzelf. In de godsdienst is het de bedoeling dat je goed doet om God te behagen. En als je goed doet, werpt Hij je wellicht een paar gunsten toe. Iedereen wil iets.

Egoïsme is nodig is om te kunnen geven. Het is prima om te zeggen: 'Ik wil mensen helpen, omdat dat goed voor mij is.' Of: 'Ik doe dit niet omdat ik zo geweldig en zo aardig ben, maar omdat het in mijn eigen belang is.' Alles wat

K'NAAN (ECHTE NAAM: KEINAN ABDI WARSAM) WERD GEBOREN IN SOMALIË MAAR VLUCHTTE OP JONGE LEEFTIJD NAAR CANADA. TEGENWOORDIG MAAKT HIJ FURORE ALS RAPPER EN MUZIKANT. ZIJN LIED 'WAVIN' FLAG' IS HET OFFICIËLE NUMMER VOOR HET WK 2010 IN ZUID-AFRIKA. DEZE COLUMN VERSCHEEN EERDER IN THE HUFFINGTON POST.

COLUMN

Prudence Mbewu Zelfvertrouwen

Ze was zo
opgewonden
als een paard
vlak voor de
grote Durban
July-race

V

Vrouwen zijn in de war. We hebben geen zelfvertrouwen. Dat kwam mijn vriendin Penny, die er leuk uitziet en een goed baan heeft, duur te staan. Och arme, ze was blij verrast toen een man op haar afkwam in het restaurant waar ze lunchte. Hij zei dat hij haar zo mooi vond en vroeg of hij bij haar mocht komen zitten.

Je zou toch verwachten dat een professionele vrouw niet direct enthousiast zou ingaan op zo'n toenadering. Maar – vertelde ze later – ze voelde zich helemaal trillen van plezier. Hij vond haar mooi! Zijn stem deed haar denken aan die van een befaamde discjockey, Treasure Tshabalala. Als je vroeger de stem van Treasure Tshabalala hoorde, dan droomde je helemaal weg, ver weg van het armoedorp waar je woonde. Misschien was dit Treasure Tshabalala wel. Ze kon gewoon geen nee zeggen.

Ze babbelden even, maar helaas moest ze al snel weg, haar lunch-uur was voorbij. Hij vroeg haar nog net op tijd mee uit eten en ze zei natuurlijk ja. Op de afgesproken avond stond 'Treasure' voor haar deur. Hij was te voet gekomen, zei hij, want hij woonde vlakbij. Misschien konden ze met haar auto naar het restaurant gaan. Dat kon. Hij mocht ook chaufferen, want het was hem zijn eer te na om als man in de stoel van de passagier te zitten, 'terwijl zo'n prachtvrouw al het werk deed'.

In het restaurant ging zijn mobiele telefoon. Ze hoorde hem over belangrijke dingen praten: zakencontracten, overname's. Er kwamen namen van ministers bij te pas. Mandela zelfs. Ze raakte al meer en meer onder de indruk. Intussen had hij nog steeds haar autosleutels in zijn hand. Toen vroeg een stem aan de andere kant van de telefoon hem blijkbaar om een nummer op te schrijven. Hij vroeg Penny om haar telefoon zodat hij het nummer in kon tikken, terwijl hij met de andere kant in gesprek bleef. Intussen wees hij op het menu

en knikte, dat ze alles kon bestellen wat ze wilde: voorgerechten, champagne, geld speelde voor hem geen rol.

Verlekkerd begon Penny het menu te bekijken.

Ze kon haar geluk niet op en was zo opgewonden als een paard vlak voor de grote Durban July-race. 'Treasure' liep nog steeds te telefoneren.

Toen ze haar keuze eenmaal had gemaakt, was hij echter, net als haar auto en haar telefoon, nergens meer te zien. Ze rende naar buiten, maar hij was vertrokken. In paniek klaagde ze haar nood bij de manager van het restaurant. 'Tsja, dame, U bent al de derde klant die dit overkomt,' zei deze. 'Er zijn zoveel van die oplichters tegenwoordig.' De manager belde de politie, maar dat hielp niet veel. Als politieagenten eenmaal in een restaurant zitten denken ze alleen maar aan eten en anders niet. Het is overigens de vraag of de politie überhaupt iets zou kunnen doen. Penny weet niet hoe haar bewonderaar heet, niet waar hij woont, ze heeft geen kenteken of telefoonnummer van hem. Niets. Ik vraag me soms af of er wel hoop is voor ons, simpele vrouwen, als zelfs een geschoolde beroepsvrouw zo'n gemakkelijke prooi is voor een oplichter. Het is voor een deel de schuld van onze moeders en grootmoeders. Die prentten ons in dat we niets zijn zonder een man die ons mee uit neemt en rondrijdt, het toekomstige hoofd van het fatsoenlijke gezin waar we van dromen. We hebben ook nog een complex vanwege de apartheid. Onze mannen en vaders werkten immers in de mijnen en in de stad, we stonden er als vrouwen altijd alleen voor. Nu hongerden we naar een man die ons komt redden van al dat eenzame zwoegen. Oplichters van het type 'Treasure Tshabalala' kennen die zwakke plek, ze weten precies wat we willen horen.

Penny belde haar moeder om uit te huilen, maar die lachte haar uit. 'Je bent helemaal niet bestolen,' zei ze. 'Had hij soms een pistool? Je hebt die man je telefoon en je auto gewoon kado gedaan.'

Lezersaanbiedingen

Literair festival **Winternachten**

Van 14 t/m 17 januari 2010 nodigt Winternachten dichters en denkers uit alle hoeken van de wereld uit om met elkaar in gesprek te gaan. Zie www.winternachten.nl.

Lever deze bon in bij de kassa en ontvang € 2,50 korting op een kaartje voor donderdag- of zaterdagavond.

**2,50 EURO KORTING OP
ENTREE WINTERNACHTEN**

10% KORTING VAN ZAM

Lekkerste wijn **10% korting op wijn**

Best Wine Online

Bestel voor het kerstdiner, oud en nieuw of zomaar een lekkere, Zuid-Afrikaanse wijn. Via ZAM krijgt u met de actiecode ZAM112009 10% korting. De minimale bestelling is 6 flessen. Kijk voor meer informatie of direct bestellen www.bestwineonline.nl

De actie is geldig tot 01 februari 2010

Marcus Bleasdale

Rape of a Nation

Uitgeverij Schilt Publishing

Een indringend fotoboek over de vergeten oorlog in de Democratische Republiek of Congo gemaakt tussen 2003 en 2008.

Win een exemplaar door uw naam en adres voor 1 februari 2010 te sturen naar actie@zammagazine.nl

**WIN ÉÉN VAN DE
VIJF BOEKEN!**

Jerusalema

Video/Film Express

In deze snelle actiefilm over Johannesburg vecht hoofdrolspeler Lucky Kunene terug tegen het voor hem oneerlijke systeem.

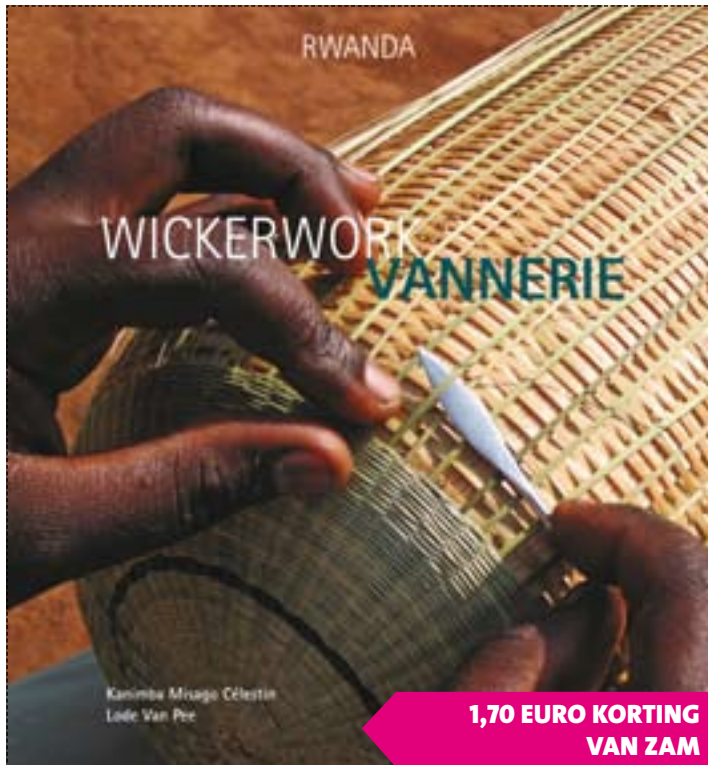
Win een exemplaar door uw naam en adres voor 1 februari 2010 te sturen naar actie@zammagazine.nl

WIN ÉÉN VAN DE VIJF DVD'S.

Afrika is hier

Neem een jaarabonnement op zam voor € 25
www.zam-magazine.nl

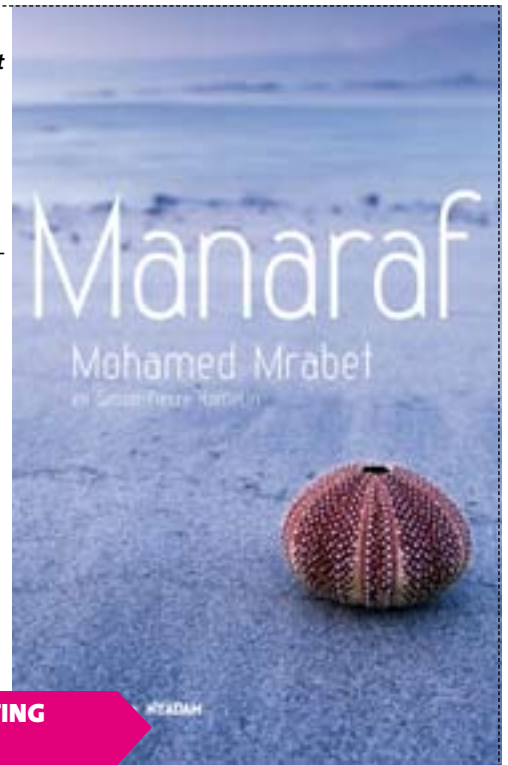

Kanimba Misago Celestin & Lode Van Pee

Rwanda. La Vannerie

Uitgeverij Africalia

Een gedetailleerde studie van het vlechtwerk in Rwanda. Bij Black Label krijgt u 10 % korting op deze titel. Bezoek www.blacklabel.be of bestel direct op info@blacklabel.be onder vermelding van de ZAM actie. Normale prijs € 17,00, ZAM prijs € 15,30

**Mohammed Mrabet
Manaraf**

Uitgeverij Nieuw Amsterdam

Roman met poëtische avonturen tijdens de onafhankelijkheidsstrijd van Marokko. Bij Black Label krijgt u 10 % korting op deze titel. Bezoek www.blacklabel.be of bestel direct op info@blacklabel.be onder vermelding van de ZAM actie. Normale prijs € 15,00, ZAM prijs € 13,50

**1,50 EURO KORTING
VAN ZAM**

(ADVERTENTIE)

**Werewere Liking
Afgesneden
herinnering**
Uitgeverij De Geus
Finiti Halla kijkt als 75-jarige vrouw terug naar haar bewogen leven tijdens de onafhankelijkheidsstrijd van Kameroen. Tegen inlevering van deze bon krijgt u € 2,50 kassakorting bij de erkende boekhandel. Deze aanbieding is geldig t/m 16 maart 2010. Actienummer 901-72458 EAN 0000090172458 Normale prijs € 24,90 ZAM prijs € 22,40

**2,50 EURO KORTING
VAN ZAM**

4500
A5AE
JUG

4400
Fc

4600
Fc

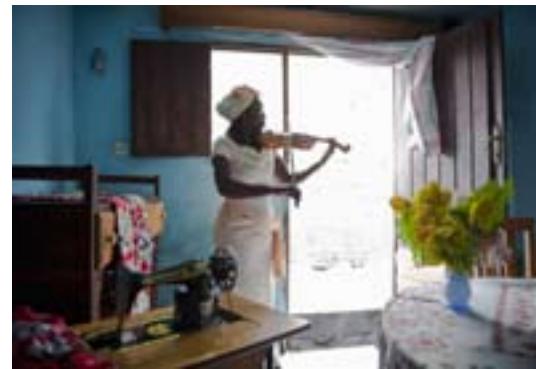

ORCHESTRE KINSHASA

Vroeger was Armand Diangienda piloot bij luchtvaartmaatschappij Scibe Zaïre. Na een ongeluk waarbij hij zijn geliefde Fokker 27 verloor en ternauwernood aan de dood ontsnapte besloot hij zijn leven een totaal andere wending te geven. Nu is hij Papa Armand, dirigent van het enige symfonieorkest van Centraal Afrika. TEKST: ANTON STOLWIJK, FOTO'S: VINCENT BOISOT/HOLLANDSE HOOGTE

Van heinde en verre komen de muzikanten naar de wijk Monkonto, in Kinshasa. Josephine, die eieren verkoopt op de markt, sleept een cello mee. Papy werkt bij de drogist en draagt een tuba. Nicole de naaister en Johnny van de bakker spelen tweede viool en Pauline, die met kunstbloemen op de markt staat, is zangeres. Sommigen komen met de taxi, anderen komen het hele eind lopen. Papa Armand slaat zijn partituur open en spreidt zijn armen. Dan klinkt muziek, tot in de wijde omtrek te horen. Carl Orff, de Carmina Burana. Het heeft heel wat voeten in de aarde gehad voor het zover was. Er is een gebrek aan alles. Papa Armand kon ooit heel goedkoop een lading Chinese instrumenten op de kop tikken, maar die zijn van bedenkelijke kwaliteit. Onderdelen zijn er niet, dus als er wat kapot gaat moet er iets verzonnen worden. Mark, eigenaar van een wasserette en een vaste waarde op de cello, ontdekte dat remkabels heel nauwkeurig zijn te stemmen, en dus

een prima vervanging zijn voor gesprongen snaren. Bladmuziek bereikt het orkest via allerlei kanalen - en in de vreemdste talen. De Negende van Beethoven wordt noodgedwongen opgevoerd in het Engels. Ondanks dit alles doet dirigent Papa Armand geen enkele concessie aan de kwaliteit en stelt hij hoge eisen aan zijn orkestleden. Het chronische gebrek aan docenten weerhoudt de muzikanten er niet van om dagelijks te repeteren. Orchestre Kinshasa is een enorme hit in de hoofdstad van de Congo. De dagelijkse repetities trekken honderden toeschouwers, de uitvoeringen vele duizenden. De buitenlandse aandacht is inmiddels ook aangewakkerd. In februari gaat een documentaire over het orkest in première op het filmfestival van Berlijn. Voor een voorproefje, zie www.youtube.com/zammagazine en www.kinshasa-symphony.com

ACHILLE MBEMBE

**VIERBEEELDINGS
KRACHT**

VS. HET EVANGELIE VAN DE ONTWIKKELING

Westerse weldoeners en Afrikaanse machthebbers prediken ontwikkeling en armoedebestrijding. Fout!, vindt de Kameroenese wetenschapper Achille Mbembe. 'Over de hoofden van armen en hun gemeenschappen worden enorme tragedies aangericht.'

De lijst van universiteiten waar hij gewerkt heeft is indrukwekkend: Yale, Columbia, Berkeley en zo nog een paar. Achille Mbembe (52) geldt als een van de belangrijkste sociologen van het moment. Momenteel is hij neergestreken in Johannesburg, bij het Wits Institute for Social and Economic Research (WISER). Zijn kantoor is een oase van rust op de hectische campus van de Wits University. Vanaf de achtste verdieping kan Mbembe zien hoezeer de studentenpopulatie daar tegenwoordig een afspiegeling is van het Nieuwe Zuid-Afrika. Maar Mbembes uitzicht reikt verder dan de campus, als hij praat over Afrika, geld, belangen en de noodzaak van diepgravend denken.

In een vorig leven was hij directeur van de *Council for the Development of Social Science Research in Africa*. Vaak zat hij toen aan tafel met Japanse en Europese donoren die het werk van zijn organisatie steunden. Hij kijkt er met weinig vreugde op terug. 'Veel van mijn gesprekspartners dachten dat Afrikanen alleen als slachtoffers spreken. Die gedachte leidt ertoe dat ze middelmatige studies gedogen. Er worden aan het werk van Afrikanen andere eisen gesteld omdat ze zo geleden hebben en nog niet volledig ontwikkeld zijn - maar dat laatste zal natuurlijk niemand hardop zeggen. Donoren tonen ook een sterke voorkeur voor populistische en radicale benaderingen waaraan nogal wat sociale wetenschappers zich schuldig maken. In veel organisaties worden miljoenen dollars per jaar gepompt terwijl ze nauwelijks functioneren. Het steeds uitdijende middenkader geniet diploma-

tieke onschendbaarheid en ontvangt salarissen op VN-niveau - exorbitant hoog. Natuurlijk gaat achter dit welwillende paternalisme van de donoren een racistische ondertoon schuil. Het punt is namelijk dat je Afrikanen pas echt serieus neemt als je aan hen dezelfde eisen stelt als aan ieder ander.'

Er zijn uitzonderingen, een handjevol. Mbembe: 'Sommigen, vertegenwoordigers van een paar Amerikaanse fondsen en een enkele uit Nederland, zien dat het lot van Afrika onlosmakelijk verbonden is met dat van de rest van de wereld. En dat je dus zorgvuldige, vaak langdurige analyse nodig hebt om tot een goede aanpak te komen.'

Maar Mbembe ontmoet maar al te vaak 'mensen met geld en nauwelijks een goed of nuttig idee' of 'mensen die wel goede ideeën hebben, maar nauwelijks geld'. Het stoort hem dat de transacties die uit deze ontmoetingen voortvloeien doorgaans worden 'verfraaid' door ze voor te stellen als vormen van 'partnership' of zelfs 'internationale vriendschap'. Terwijl het aan ruimte voor gelijkwaardigheid en respect juist ontbreekt. Zo zijn er, in de woorden van de wetenschapper, 'netwerken van clientalistische relaties' in Afrika gebouwd. Het belang van de weldoener staat voorop.

Tegenwoordige tijd

Het belang van de weldoener vat Mbembe samen als 'het evangelie van ontwikkeling en armoedebestrijding'. Het is een geloof dat donoren met veel Afrikaanse machthebbers delen. Mbembe: 'Ik keer mij tegen het idee dat het Afrikaanse leven simpel en kaal is, niet meer dan een lege maag en een naakt lichaam. Veel donoren denken dat er in Afrika nooit een einde zal komen aan de tegenwoordige tijd - in hun ogen een aaneenschakeling van doorgaans tragische gebeurtenissen. Ze beschouwen Afrika als een noodgebied, een vruchtbare bodem voor humanitaire interventies. Alleen het nu doet ertoe, morgen, laat staan een verre toekomst en de hoop daarop zijn niet aan de orde.'

Mbembe is een groot voorstander van samenwerking tussen Afrikanen en mensen elders ter wereld die het continent een warm hart toedragen. Maar deze samenwerking moet juist gericht zijn op visie, toekomst, dromen. In die

zoektocht moeten de eigen, dagelijkse ervaringen van Afrikanen het uitgangspunt vormen, evenals hun verlangens, ook de niet-materiele, die ze koesteren in vaak uiterst hachelijke en onzekere omstandigheden. In de dagelijkse praktijk van veel Afrikanen draait het niet alleen om het simpele overleven, maar om een veel complexer geheel van dagelijkse praktijk en van idealen - bijvoorbeeld wat er van hun leven, hun dorp, hun kinderen moet komen. Maar dat ontgaat de meeste donoren, volgens Mbembe. Hun 'ontwikkelingsmachines' denderen door, compleet met vette salarissen voor deskundigen, tussenpersonen en adviseurs en mooie dagvergoedingen aan inheemse cliënten en andere leden van de hofhouding. 'Zo worden over de hoofden van armen en hun gemeenschappen enorme tragedies aangericht.'

Cultuur

Even tragisch is dat de westerse weldoeners en veel Afrikaanse overheden over allerlei zaken hetzelfde denken. 'Neem nu de kunst en de cultuur. Zowel donoren als machthebbers beweren dat deze 'relevant' moeten zijn, dat ze de ontwikkeling van Afrikaanse landen moet dienen. Ze vinden kunst en cultuur net zoets als duurzame landbouw.' Mbembe gruwet bij die gedachte. 'De waarde van kunst kan niet uitsluitend worden afgemeten aan de bijdrage aan materiële ontwikkeling. We hebben juist behoefte aan een kritisch cultureel beleid dat zich keert tegen de retoriek van ontwikkeling. Kunst moet het moment vangen en overstijgen; ze moet geweldige vergezichten openen naar het nog-niet-bestaande - wat de Indiase antropoloog Arjun Appadurai 'het vermogen om te streven' noemt. Zo kunnen we onze naam kerwen in de geschiedenis en onszelf, Afrikanen, een stem en een gezicht te geven.'

En dan zijn er nog de *trends* die werkelijke vooruitgang ondermijnen. Mbembe gaat er eens goed voor zitten en doceert: 'Een. In de ontwikkelingshulp aan Afrika staan 'humanitaire

‘Ik keer mij tegen het idee dat het Afrikaanse leven simpel en kaal is, niet meer dan een lege maag en een naakt lichaam’

projecten’ centraal. De prijs die hiervoor betaald wordt is een zeer hoge: van het continent wordt een beeld als *tabula rasa* geschapen, een gedoemd en uitzichtloos werelddeel dat wacht op ‘redding’ door het nieuwe leger van goede westerse Samaritanen. *Twee*. Het neo-liberale streven om alle kunst- en levensvormen te vermarkten en te privatiseren. Zo wordt cultuur tot koopwaar getransformeerd, vermomd als spektakel en amusement. Wie durft er dan nog vragen te stellen? *Drie*. De valse overtuiging die veel Afrikanen en donoren delen, dat kunst en cultuur op het continent een uitdrukking zijn van etniciteit en van een gemeenschap of groep. De creatieve daad is in hun ogen een collectieve daad. Ze zien Afrikaanse kunst niet als een verzameling van verschillende esthetische objecten maar als expressies van Afrika’s anders zijn, oftewel van zijn ‘authenticiteit’. Dit ‘anders-zijn’ en deze ‘authenticiteit’ willen donoren graag opsporen en steunen, en als het moet zelfs uitvinden.’

Ziektekiemen

Ik wijst hem op nog een vierde trend: de ‘culturele diplomatie’. Culturele samenwerking met landen die economisch of politiek interessant zijn voor

het westen, zoals Brazilië, Rusland, India, China of in het Midden-Oosten. Hierin lijkt cultuur geen op zichzelf staand doel, maar een ‘werktuig’ ten behoeve van dialoog of handel. Mbembe reageert aanvankelijk voorzichtig en spreekt van ‘armoedig’ en ‘een komisch verzinsel.’ Dan, heftig: ‘Terwijl dergelijke samenwerkingen worden aangegaan, scherpt het westen de grenscontroles aan en worden nieuwe, willekeurige, beperkingen opgelegd aan de mobiliteit. We zijn getuige van de heropleving van een defensieve, paranoïde vorm van nationalisme en raciale lasterpraat. Welk geloof kan een mens bij zijn volle verstand hechten aan die op verre oorden gerichte ‘culturele diplomatie’, als hij de vermeende culturele waarden van de eigen natie verdedigt tegen al even vermeende bedreigingen door asielzoekers, tweede-generatie niet-blanke burgers en allerlei mensen, godsdiensten en groepen die als gevaarlijke culturele ziektekiemen worden gezien?’ ‘Overall is het idee van een nationale culturele identiteit onverbiddelijk op zijn retour. Toch koesteren zowel het liberale centrum en wat nog over is van het hervormingsgezinde links in West-Europa daar nog steeds nostalgische gevoelens voor.’

Mbembe stelt voor dat de ‘culturele diplomatie’ thuis begint. Ze moet daar worden toegepast, in theorie en in praktijk, op het bevorderen van solidariteit die gebaseerd is op een erkenning van elkaars menselijkheid.

Afropolitisch

Zuid-Afrika zou een verschil kunnen maken. Het land oefent een grote aantrekkingskracht uit op kunstenaars en wetenschappers van het continent. Het land zou de motor achter een ‘Afrikaans cultuurfonds’ kunnen zijn. Maar volgens Mbembe ontbreekt het de machthebbers in dat land aan verbeeldingskracht. ‘Zuid-Afrika beschikt over de financiële middelen om een krachtig internationaal cultuurbeleid te ontwikkelen. Het zou in z’n eentje met gemak een belangrijke Biënnale voor het hele zuidelijk halfrond kunnen bekostigen. Johannesburg kan een cultureel en artistiek mekka worden. Maar de heersende elite denkt dat ‘kunst en cultuur’ gaat over ‘erfgoed, toerisme en inheemse kennis-systemen’. In het officiële beleid wordt cultuur volledig ondergeschikt gemaakt aan het eerder genoemde evangelie en aan ‘raciale compensatie’. De kunst wordt niet op zijn waarde beoordeeld. Het is de huidskleur van de maker die telt.’ ‘Wil Zuid-Afrika zijn potentiële rol kunnen spelen, dan zal het land zichzelf omvormen tot ‘Afropolitische’ natie, als voorhoede van een versie van het moderne in Afrika zoals dat al spreekt uit de meeste hedendaagse Afrikaanse kunst en cultuur, waaraan ook veel blanke kunstenaars bijdragen. Het land moet bovendien afstand nemen van het idee van cultuur als iets dat over het verleden gaat, als een eenvoudige verzameling van gewoonten en tradities, monumenten en musea. Cultuur gaat juist over de toekomst.’

VIVIAN PAULISSEN IS ONAFHANKELIJK CULTUREEL ADVISEUR EN DESKUNDIGE OP HET GEBIED VAN DE FINANCIERING VAN CULTURBELEID. DIT INTERVIEW KWAM TOT STAND IN SAMENWERKING MET WWW.KRACHTVANCULTUUR.NL

BIJNA 20 JAAR GELEDEN KONDIGDE PRESIDENT DE KLERK DE VRIJLATING VAN NELSON MANDELA, DE LEGALISERING VAN HET ANC EN DE GEDEELTELIJKE OPHEFFING VAN DE NOODTOESTAND AAN. VOOR VELEN WAS DAT EEN TOTALE VERRASSING.

FEBRUARI 1990

FOTO: GRAEME WILLIAMS/AFRICA MEDIA ONLINE

LAURIERGRACHT 02/02/90

TEKST: BART LUIRINK

Kort na het begin van de toespraak werd er naar het kantoor van de anti-apartheidsbeweging aan de Lauriergracht gebeld. We keken met zijn allen naar CNN, dat de toespraak integraal uitzond. Ik nam de telefoon op en kreeg een redacteur van het persbureau Reuters aan de lijn. 'Ik heb de speech hier voor me. Hij gaat de vrijlating van Mandela aankondigen en de legalisering van het ANC en de communistische partij. Ik wilde graag uw eerste reactie,' zei de redacteur.

Ik antwoordde dat ik de speech graag eerst wilde afluisteren. In 1985 waren bij een vergelijkbare gelegenheid de verwachtingen hooggespannen. De toenmalige president P.W. Botha zou het einde van de apartheid bekendmaken, 'de Rubicon oversteken', zoals dat later ging heten. Hij kondigde niets aan. De financiële markten reageerden genadeloos. Enkele maanden later werd voor het eerst de noodtoestand afgekondigd, het begin van vijf lange repressieve jaren.

Ik liep terug naar de kantine, die ook als stencilruimte werd gebruikt, en fluisterde AABN-voorzitter Conny Braam in haar oor wat ik zojuist gehoord had. 'Welnee,' zei ze. 'Dat doen ze nooit.' Ik deelde haar scepsis. Enkele minuten later maakte de Klerk zijn besluiten bekend.

Zand

In de jaren erna heb ik me wel eens afgevraagd of alle tekenen van een op handen zijnde verandering ons ontgaan waren? Ik heb *De Anti Apartheidskrant*, waarvan ik tot 1994 hoofdredacteur was, lang niet durven inkijken uit angst geconfronteerd te worden met de starre gelijkhebbij die actiebladen in die jaren vaak kenmerkte. Hadden wij ook onophoudelijk gepredikt dat de overwinning zeker was maar bij elke aanwijzing dat die eraan kwam de lezers gewaarschuwd zich geen zand in de ogen te laten strooien? Toen ik er uiteindelijk doorheen bladerde, werd ik er uiteindelijk verrast door verhalen die nu juist op een op handen zijnde verandering duiden, over ontmoetingen tussen leden van de Afrikaner elite en het ANC, over toenadering tussen het blanke bedrijfsleven en economen van de bevrijdingsbeweging. Ik trof reportages over politie-agenten die zich tegen meerderen keerden en zich met het toen nog verboden ANC engageerden en foto's van in 1989 vrijge-

laten medestrijders van Mandela zoals Walter Sisulu en Govan Mbeki. ANC-documenten die anticipeerden op komende onderhandelingen werden geanalyseerd. Welke voorwaarden moest de bevrijdingsbeweging aan onderhandelingen stellen? En wat was de inzet?

De Anti Apartheidskrant bleek een betrouwbare barometer van elkaar snel opvolgende ontwikkelingen. Waarom dan toch dat ongelooft? Had ik destijds weinig waarde gehecht aan de verhalen waarover ikzelf had besloten om ze te publiceren? Waarom hadden we ons met zijn allen zonder noemenswaardige verwachtingen voor de televisie gezet?

Euforie

Na afloop van de toespraak werd een ANC-vlag - ik had er ooit op kantoor een roes onder uitgeslagen na een uit de hand gelopen kroegtocht - uit het raam van ons kantoor aan de Amsterdamse Lauriergracht gestoken. Mensen omhelsden elkaar. De telefoon rinkelde onophoudelijk. In een persverklaring claimden we de overwinning na jarenlange campagnes voor uitbreiding van de druk op het minderheidsbewind en erkenning van het ANC. Een enkele collega waarschuwde voor al te grote euforie, Mandela was nog niet vrij, wat was het lot van de andere politieke gevangenen, wanneer konden de ballingen terugkeren? Werden we niet in de maling genomen? Maar zo groot als het ongelooft was na het telefoontje van de Reuters redacteur, zo stellig voelde opeens de overtuiging dat Zuid-Afrika een nieuwe weg was ingeslagen. In de avonduren stroomde het kantoor vol met vrienden en sympathisanten. 'Ik heet Jabu! Ik heet Jabu!', schreeuwde een Zuid-Afrikaan die we jarenlang met Mike, zijn nom de guerre, aanspraken. 'We gaan terug,' verzuchtte de oude Zuid-Afrikaanse dichter die zijn verbale tirades ontelbare keren op half gevulde zaaltjes in de provincie had afgevuurd. De zangeres die ooit bij een tournee in Nederland politiek asiël had aangevraagd, wierp zich op een van mijn collega's en liet hem pas minuten later los. Al ver na middernacht klonk een beneveld Nkosi Sikalile 'iAfrica, het 'God ontferm U over Afrika', een lied dat in die tijd bij geen anti-apartheidsmanifestatie ontbrak, over een verlaten Lauriergracht.

DIT IS EEN FRAGMENT UIT BART LUIRINKS BOEK *PUUR GOUD, ANDERE VERHALEN UIT ZUID-AFRIKA*, DAT EIND JANUARI VERSCHIJNT BIJ UITGEVERIJ AUGUSTUS

*De zangeres
wierp zich op
een van mijn
collega's en
liet hem pas
minuten later los*

DE VRIJLATING VAN NELSON MANDELA WAS EEN MOMENT WAAROP DE HELE WERELD JAREN HAD GEWACHT. DE HOOFDPERSOON ZELF NATUURLIJK OOK, HOEWEL HET ALLEMAAL HEEL ANDERS VERLIEP DAN HIJ IN GEDACHTEN HAD.

KAAPSTAD 11/02/90

TEKST: NELSON MANDELA

Mijn officiële vrijlating zou plaatsvinden om drie uur 's middags, maar Winnie, Walter en de andere passagiers van de gecharterde vlucht uit Johannesburg arriveerden pas na tweeën. Er waren al tientallen mensen bij de bungalow en het geheel kreeg al een feestelijk tintje. Adjudant Swart had voor ons allemaal een laatste maaltijd klaargemaakt en ik bedankte hem niet alleen voor het feit dat hij de afgelopen twee jaar voor mijn eten had gezorgd, maar ook voor zijn gezelschap. Adjudant James Gregory was er ook en ik omarmde hem hartelijk. In de jaren dat hij voor mij gezorgd had, van *Pollsmoor* tot en met *Victor Verster*, hadden we het nooit over politiek gehad, maar we hadden een onuitgesproken band met elkaar en ik zou zijn geruststellende aanwezigheid missen. Mensen als Swart, Grogory en adjudant Barnd versterkten mijn geloof in de menselijkheid, zelfs van degenen die me de afgelopen zevenentwintigeneenhalf jaar jaar achter de tralies hadden gehouden.

Er was maar weinig tijd voor langdurig afscheid. Het plan was dat Winnie en ik in een auto naar de poort van de gevangenis gereden zou worden, ik had de autoriteiten gezegd dat ik afscheid wilde nemen van de bewakers en verzorgers, met wie ik al die tijd te maken had gehad en ik vroeg of zij

met hun gezin bij de poort op me wilden wachten, zodat ik ze persoonlijk zou kunnen bedanken.

Rusteloos

Even na drieën werd ik gebeld door een bekende presentator van de SABC, die me vroeg of ik een paar honderd meter voor het hek de auto uit wilde komen, zodat ze me konden filmen terwijl ik de vrijheid tegemoet liep. Dat leek me een goed idee en ik stemde erin toe. Dit was de eerste aanwijzig dat een en ander wel eens niet zo rustig zou kunnen verlopen als ik gedacht had. Tegen halfvier begon ik rusteloos te worden omdat we al op het schema achterliepen. Ik zei de leden van het ontvangstcomite dat mijn volk zevenentwintig jaar op me gewacht had en dat ik ze niet nog langer wilde laten wachten. Iets voor vieren vertrokken we in een kleine stoet van auto's en de bungalow. Zo'n vijfhonderd meter voor het hek hield de auto stil en stapten Winnie en ik uit en liepen naar de poort van de gevangenis.

Eerst kon ik niet goed zien wat er voor ons gebeurde, maar toen ik zo'n vijftig meter gelopen had, zag ik een enorme drukte en een grote menigte mensen: honderden fotografen, televisiecamera's, persmensen en duizenden mensen die me wilden begroeten. Ik was verbijsterd en een beetje geschrokken. Zoiets had ik echt niet verwacht; ik had

gedacht dat er op z'n hoogst een stuk of vijftig mensen zouden staan, voornamelijk de bewakers en hun gezinnen. En dat bleek nog maar het begin; ik realiseerde me dat we niet grondig genoeg waren voorbereid op alles wat er stond te gebeuren.

Vuist

Op ongeveer tien meter voor de poort begonnen de camera's te klikken, wat klonk als een grote kudde metalen beesten. Reporters begonnen vragen naar me te schreeuwen; televisieploegen drongen zich naar voren; ANC-aanhangers schreeuwden en juichten. Het was een vrolijk, alhoewel lichtelijk verbijsterende chaos. Toen een televisieploeg een lang, donker en harig object mijn richting uit duwde, week ik een paar stappen terug terwijl ik me afvroeg of het soms een nieuw wapen was dat ontwikkeld was in de tijd dat ik in de gevangenis zat. Winnie vertelde me dat het een microfoon was. Toen ik in de mensenmassa stond, stak ik mijn rechtervuist omhoog, en er ging een gejuich op. Ik had dat zevenentwintig jaar lang niet kunnen doen en er ging een golf van vreugde en kracht door me heen. We bleven maar een paar minuten in de massa staan voordat we in de auto stapten die ons naar Kaapstad bracht. Hoewel ik blij was met zo'n ontvangst, was ik nijdig omdat ik niet de gelegenheid had gehad om afscheid te nemen van de gevangenisstaf. Toen ik uiteindelijk door de poort liep en aan de andere kant in een auto stapte, voelde ik - zelfs op eenen-zeventigjarige leeftijd - dat ik een nieuw leven tegenmoet ging. Mijn tienduizend dagen opsluiting waren voorbij.

DIT IS EEN FRAGMENT UIT NELSON MANDELA'S AUTOBIOGRAFIE *DE LANGE WEG NAAR DE VRIJHEID*, VERSCHENEN BIJ UITGEVERIJ OLYMPUS

Toen ze een lang, donker en harig object mijn richting uit duwden, week ik een paar stappen terug

BEELDEN

XXXI

ONDER REDACTIE VAN FENNEKEN VELDKAMP

Otobong Nkanga

Tot 9 januari te zien in de nieuwe kunstgalerie SANAA in Utrecht: Roots & Routes, met werk van onder andere de Ivoriaanse fotograaf Ananias Leki Dago en videokunstenares Myriam Mihindou uit Gabon. Een van de hoogtepunten vormen de nieuwe tekeningen van Otobong Nkanga. De fragiele relatie tussen mensen en hun omgeving staat centraal in het werk van deze Nigeriaanse kunstenaars. Ze was ooit artist in residence aan de Rijks-academie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam, maar is het afgelopen jaar wereldwijd doorgebroken.

Voor meer informatie over de kunstenaars van Roots & Routes en SANAA, zie www.galerie-sanaa.nl

KONINKLIJKE SCHITTERING

Hij is een van de bakens in de hedendaagse kunst uit Afrika. El Anatsui, die dit jaar wordt onderscheiden met een Prins Claus Prijs voor zijn levenslange toewijding aan de kunst, werkt met materialen die hij in zijn omgeving vindt. De afgelopen jaren zijn dat vooral metalen flessendoppen, waar hij metershoge 'kleden' van maakt. Speciaal voor ZAM zocht de Nigeriaanse schrijver Dapo Adeniyi hem op.

TEKST: DAPO ADENIYI, VERTALING: RICHARD HENGEVELD

EL ANATSUI

FOTO: UGHE JAMES IROHA

*‘Persoonlijk
ben ik nooit
geboeid
geweest door
textiel als
kunstvorm’*

Mijn bezoek aan El Anatsui, in het huis waar hij al 35 jaar woont en werkt, voelt als een terugkeer. Ik ben terug in het heuvelige Nsukka in Zuid-Oost-Nigeria, het stadslandschap waar ik al twee keer eerder was. Mijn eerste reis speelde zich af in 1997 en was een soort literair uitstapje; ik besteedde mijn tijd aan het verkennen en onderzoeken van de leeggelopen literaire genootschappen in deze omgeving. In 1998 was ik er weer, toen als gast van El Anatsui. Hij en ik bekeken video's over zijn betrokkenheid als kunstenaar bij milieukwesties in Brazilië tijdens de Earth Summit van 1995. De video's werden beheerst door het dwingende geluid van een kettingzaag die door een reusachtige boomstam heen at. Je zag Anatsui bezig een gigantische houten sculptuur te maken in een park, op het moment dat staatshoofden uit de hele wereld confereerden over hoe de aarde moest worden gered.

Nu ik hier terug ben in 2009, bijna twaalf jaar later, lijkt het tijdsverschil weg te vallen. Onverschrokken staat daar nog steeds het stoffige campusflatgebouw, precies als bij de eerste keer. Het oorspronkelijke gebouw en de aangrenzende campuswoningen in de verte worden nog steeds omarmd door het overwelldigende, zorgeloze groen van bomen, plukken struikgewas, heesters met daarbovenuit een paar losse bananenstengels en nog zo het een en ander. Anatsui (1944) geeft nog altijd les aan de kunstfaculteit van de Universiteit van Nigeria in Nsukka, waar hij al sinds 1974 werkt. Anatsui's flat herbergt een soort museumje. Het ziet er nog precies zo uit als jaren geleden. Eigenlijk is alleen het uiterlijk van de kunstenaar een klein beetje veranderd. Er zit wat meer grijs in zijn afro-kapsel. In de verstreken jaren is zijn wereldwijde roem ruimschoots toegenomen, maar daar is niets van te zien. Vorig jaar, tijdens de veiling in Lagos, bracht de veilingmeester de zaal onder de indruk met de mededeling dat voor een werk van Anatsui bij Sotheby's in New York zojuist vijfhonderdduizend dollar was betaald; een hoger bod was nog nooit uitgebracht op een kunstwerk uit Afrika. Als ik Anatsui hiernaar vraag, helpt hij me snel uit de droom: het werk in kwestie werd geveild door een verzamelaar en de hele opbrengst kwam elders terecht, niet bij hemzelf.

Is dat wel eerlijk, vraag ik me hardop af. Zou niet een percentage van het 'prijzengeld' naar de kunstenaar of zijn erven moeten gaan? Natuurlijk. Zo zou het moeten, zegt Anatsui. Iemand zou dit moeten aanklaarten, ga ik ver-

der, de overheid, een kunstenaarsvereniging, wie dan ook, wetgeving zou er moeten komen. Hij lacht. 'Daar ben ik het roerend mee eens. Maar dan alleen bij winst! Want net zo goed als op al het andere wordt ook op kunst wel eens verlies gemaakt.'

EXPAT Nergens in zijn huismuseumje staat kunst van hemzelf. Waarom niet? Hij vindt mijn vraag uitermate curieus. 'Een timmerman gaat toch ook niet op zijn eigen stoel zitten? Bijna alles wat hier staat komt van oud-leerlingen die er door de jaren heen bovenuit staken. Van degenen wier succesvolle toekomst al direct na de opleiding leek uitgestippeld.' 'Leraren herinneren zich de uitersten,' vertelt hij me. 'De zeer goede leerlingen en de zeer slechte. Maar vooral de zeer goede.' Een enorme houten installatie valt op en neemt nog steeds dezelfde ruimte in als tijdens mijn eerste bezoek. Je ziet een rij yamknollen, een soort zoete aardappel, verticaal opgesteld zoals in een traditionele Igbo yamschuur. Het werk heet 'De Centrale Bank'. Anatsui raakt op dit werk nooit uitgekeken. 'Het is heel conceptueel. Toen het werk net af was, kon je nog zien dat het geroosterde yams moeten voorstellen, die klaar staan om te worden opgegeten. De verbrande gedeelten zijn met de tijd vervaagd,' vertelt hij. Het werd gemaakt door een voormalige leerling, Tony Nwachukwu. Houdt hij nog contact met zijn oud-leerlingen na hun afstuderen? 'Niet altijd. Tony bijvoorbeeld heeft, voor zover ik me kan herinneren, een tijdje in de naburige stad Owerri gewoond en daar ook gewerkt als kunstenaar. Hij heeft zelfs een paar tentoonstellingen in de Verenigde Staten gehad. De laatste tijd hoor ik helaas niet veel meer van hem.' Er zijn ook schilderijen van Marcia Kure, gesigineerd in 1994. Kure zou later hoge ogen gooien binnen de nationale Nigeriaanse kunstwereld, voor ze met kunstenaar-dichter Chika Okeke trouwde en naar de Verenigde Staten verhuisde.

Op een tafel liggen kralen maskers, gekocht van een paar vasthoudende verkopers die het gemunt hadden op expats op de campus. 'Iemand moet ze hebben wijsgemaakt dat ik een expat was,' vertelt hij geamuseerd. 'Een bizarre veronderstelling, maar ik raakte toch geboeid door de gemengde materialen van de maskers: kralen, metalen strips, hout.'

SUCCESS Anatsui is een van de oudgedienden onder de docenten van de kunstfaculteit. Ooit was hij er decaan. Die functie moest hij vaar-

Pagina 63:
 'Fresh and Fading Memories', 2007
 Foto: Jean-Pierre Gabriel/courtesy Axel
 Vervoordt, België

Pagina 64-65:
 'Hovor', 2003
 Foto: Reed Hutchinson

Pagina 66:
 Het atelier van El Anatsui in Nsukka:
 assistenten aan het werk
 Foto's: Uche James Iroha

Pagina 67:
 'Crumbling Wall', 2000
 Foto's: Reed Hutchinson

Jonge wannabe's spreken openlijk de hoop uit dat zij kunst zullen maken die iedereen kan aanschaffen

wel zeggen door zijn steeds hectischer tentoonstellingsprogramma. Het afgelopen jaar had hij acht exposities op verschillende plaatsen in de VS en nog vele daarbuiten. Momenteel is in het British Museum zijn gigantische sculptuur *Man's Cloth* van 1998-2001 te zien, een werk dat geïnspireerd lijkt door een traditionele 'kente-doeek'. Het is gemaakt van massa's metalen wikkels zoals die om flessenhalzen zitten, bij elkaar genaaid met koperdraad. Nog zo'n gigantisch werk van wikkels, *Fresh and Fading Memories*, drapeerde hij in Venetië over de gevel van het historische Palazzo Fortuny. Anatsui gelooft niet in 'zogenaamde kunstmaterialen' als verf, inktpotten, pastel, schilderdoek. 'Traditionele kunstenaars gebruikten wat voorhanden was, en dat doe ik ook. Veel kunstenaars uit Nsukka en omstreken denken er precies zo over. Kunst in verband brengen met de omgeving, het ontlenen aan de omgeving, het gebruik van voorwerpen als stenen of bijzonder gevormde stukken hout die worden gevonden in een vertrouwde omgeving: het zijn hier allemaal wijdverbreide praktijken.' Hij maakt gebruik van blikjes, vooral melkblikjes, afgedankte bladen metaal, flesdoppen en ander materiaal van de schroothoop. Door in te breken in de afvalcyclus geeft hij op een zeer doeltreffende toon commentaar op het feit dat Nigeria er niet in slaagt om afval te recyclen.

Volgens Anatsui herinneren de flessendoppen ook aan de Afrikaanse geschiedenis. De eerste Europeanen die kwamen handelen met Afrika brachten immers al rum mee.

De doppen die hij gebruikt komen allemaal uit Nigeria. In de kunstwerken zijn de namen van Nigeriaanse drankmerken vaak nog goed te zien: *Dark Sailor* of *King Salomon* - namen die ook weer aan de Afrikaanse geschiedenis herinneren.

Werken met machines en apparatuur als de kettingzaag die hij destijds in Brazilië gebruikte is er vandaag niet meer bij. Terwijl we over het terrein van zijn atelier lopen beschrijft hij zijn problemen met NEPA (Nigeria's niet al te betrouwbare elektriciteitsleverancier), reden waarom hij heeft besloten in het geheel geen gebruik meer te maken van hun diensten. Anatsui, zijn assistenten en zijn personeel, werken voortaan alleen nog met de hand.

INVLOED Hoe kun je El Anatsui omschrijven? Als Ghanees of Nigeriaan, of als Ghanees-Nigeriaan of Nigeriaan-Ghanees? De Marokkaanse schrijver Tahar Ben Jelloun schreef ooit: 'Waar we ook gaan, overal dragen we ons land

in ons gelaat.' Dat suggereert dat je nooit je land kunt afzweren of weigeren uit te dragen waar je vandaan komt. Bij Anatsui ligt het een beetje ingewikkelder.

Hij woont al sinds 1974 onafgebroken in Nigeria, maar is geboren in Ghana en werd er opgeleid in Kumasi, aan een van de beste kunstopleidingen van West-Afrika. Hij was dus al een volledig opgeleid en productief kunstenaar tegen de tijd dat hij naar het Nigeriaanse Nsukka verhuisde.

Anatsui wijst al mijn pogingen om hem zowel fysiek als geestelijk geografisch te plaatsen van de hand. 'Ik ben me bewust van alle denkinvloeden, de traditionele pool van vormen en stijlen waar elke kunstenaar zich toe agetrokken voelt. Ik heb contact met wereldculturen en hun bijbehorende stromingen, scholen en technieken.' Droog: 'Je zou me beter kunnen aanduiden als El Anatsui, zonder er een nationaliteit aan te plakken.'

Dat betekent niet dat hij niets van het idee van afkomst of nationaliteit moet hebben. El heeft een denkwijze die door de schrijver Wole Soyinka wel wordt omschreven als 'selectief eclecticisme'. Een filosofische houding waarin een kunstenaar juist zijn eigen afkomst erkent als basis, als het begin van zelf-openbaring en begrip. Vervolgens wordt deze basis aangevuld door te kiezen wat aantrekkelijk, boeiend of nuttig is uit andere windstreken.

Als we in zijn atelier verder praten, wijs ik erop dat je zijn installaties toch echt zou kunnen lezen als rechtstreeks beïnvloed door het Ghanees textiel. Hij knikt, maar is het er niet helemaal mee eens, al erkent hij de verwantschap. 'Kunst moet de ruimte bieden voor vele lezingen, interpretaties en betekenissen. Het maken en interpreteren van kunst moet gebeuren met een open einde. Daarom aarzel ik ook vaak om titels aan mijn werk te geven.' Er mag best een aanknopingspunt zijn, vindt Anatsui, maar kunst gedijt het beste bij een zekere poëtische ambiguïteit. Een directe link leggen tussen kente-doeken en zijn werk is wat dat betreft gevaarlijk.

'Persoonlijk ben ik nooit geboeid geweest door textiel als kunstvorm. Dat was al zo op de kunstacademie in Kumasi. Ik heb nooit textielcursussen gevolgd, nooit gekozen om op het doek te werken. ik heb alleen ooit serieus belangstelling gehad voor de mogelijkheden van textiel toen ik de sociale betekenis ontdekte van de Ghanees Adinkra-begrafnisdouken. Dat had in die periode dus wel invloed op me. Maar ik heb er op mijn eigen wijze op gereageerd. Aan zelf textiel maken heb ik nooit

gedacht.'

Een treffend bewijs is te vinden in een werk uit 2003, dat hij Adinkra Sasa heeft genoemd. Het werk is gemaakt van aluminium, koperdraad en weefsel. Anatsui imiteert de typerende kleurschakeringen en ontwerppatronen van de begrafenisdoeken, maar komt uiteindelijk uit bij een stijf aandoende metalen vorm.

VOLUPTUEUS Ook al werkt hij er al jaren, volgens Anatsui pakt het universitaire systeem nadelig uit voor de groei en ontwikkeling van de kunstenaar. 'Het systeem schrijft alleen maar van bovenaf voor, het damt in, perkt in, net zo lang tot het opkomende talent alle contact verliest met het eigen gevoelsleven.' Vrijheid, vindt hij, zit juist in de traditionele meester/gezelschap, waarbinnen de oudere kunstenaar functioneert als gids.

De conclusie dat hij geleidelijk tot deze slotsom is gekomen, na jaren in beide contexten met nieuw opkomende kunstenaars te hebben gewerkt, is de mijne. Hij vertelt me dat hij graag met jongere kunstenaars verkeert, zowel in het academiesysteem als daarbuiten. Omdat hij al tijden in beide werelden een rol speelt, is hij goed in staat de twee tegen elkaar af te wegen. Hij had van meet af aan de mogelijkheid om te kiezen tussen de twee vormen van opleiding, in plaats van binnen allebei te werken zoals hij nu doet. Desondanks betwijfel ik of hij de informele werksfeer ooit zou hebben verkozen. Want alles bij elkaar blijft Anatsui de intellectueel die hij nu eenmaal is. In gesprekken met studenten en praktiserende kunstenaars in deze omgeving stuit ik vaak op een vastberaden proletarisering van de kunst. Jonge wannabe's spreken onomwonden de hoop uit dat zij het soort kunst zullen maken dat iedereen die dat wil kan aanschaffen. Kan Anatsui ook binnen deze beweging geplaatst worden? Ik denk het niet. Zijn succes is inmiddels zo internationaal geworden, en zijn kunst zo groots, dat die al lang niet meer door iedereen aangeschaft kan worden.

Wie een willekeurige blik werpt op zijn werk, vooral dat van eind jaren negentig tot vandaag, ziet hoe Anatsui vol zelfvertrouwen richting het voluptueuze schoof. Zijn projecten werden steeds koninklijker en uitbundiger. Hij kon dat doen door zijn blijvende vermogen om de grenzen van de beeldhouwkunst steeds verder op te schuiven. Daardoor past hij goed in het rijtje van neo-modernisten en nieuw-abstracte expressionisten, zoals Olu Oguibe, Chris Ofili, Sokari Douglass-Camp en andere bekende Nigeriaanse kunstenaars die in Ame-

rika en Europa werken, of jongere kunstenaars in het land zelf, onder wie Kainebe Osahenye, Rom Isichei, Olu Amoda en Ndid Dike.

Anatsui heeft in zijn atelier in Nsukka meer dan een dozijn jonge medewerkers rondlopen, die druk bezig zijn met zijn reusachtige flesdopprojecten. Moet zo'n werk op de foto, dan moeten zijn assistenten het te lijf met ladders en steigers om het allemaal in beeld te krijgen. Als ik mijn blik laat rusten op een werk dat wordt opgehangen om gefotografeerd te worden, moet ik onwillekeurig denken aan het uniform van een Nigeriaanse legergeneraal met zijn schitterend glanzende revers.

Ik zie hoe Anatsui's assistenten kurken aan-naaien met koperdraad. Sommige atelier-assistenten maken mij deelgenoot van de risico's die ze lopen als ze zich door het eentonige en moeizame mechaniek heenworstelen. Bloedende vingers zijn maar een van de vele gevaren.

Zo'n buitengewoon project onderscheidt zich door het doodgewone ervan. Dat is de les, vertellen de jongere kunstenaars mij, die ze trekken uit de ervaring die ze opdoen als ze met Anatsui werken.

Doodgewone flessendoppen.

De complexe aard van simpele dingen.

Ter ere van de opening van het vernieuwde Museum for African Art in New York wordt eind 2010 een grote retrospectieve tentoonstelling van El Anatsui georganiseerd: 'When I last wrote to you about Africa'.

DAPO ADENIYI HEEFT VERSCHILLENDE TONEELSTUKKEN GESCHREVEN. DE AFGELOPEN 25 JAAR WAS HIJ ONDER ANDERE KUNSTREDACTEUR BIJ DE DAILY TIMES OF LAGOS EN OPRICHTER-HOOFDREDACTEUR VAN GLANDORA REVIEW EN POSITION INTERNATIONAL ARTS REVIEW.

'Werken met de kettingzaag is er na mijn problemen met het electriciteitsbedrijf niet meer bij'

CARLOS MAGNO

Karel de Grote is al een tijdje dood, maar niet op São Tomé en Príncipe. Theaterstukken die zich afspelen aan het hof van de Middeleeuwse vorst zijn sinds mensenheugenis gemeengoed op deze Afrikaanse eilanden. Tijdens bruiloften, begrafenissen of feestdagen komt de hele hofhouding tot leven. De oorsprong? Geen mens kan het met zekerheid zeggen.

De Portugees-São Tomese fotografe **Inês Gonçalves (1964)** maakte een fotoserie over de 'Carlos Magno'-traditie, die onlangs op advocatenkantoor Clifford Chance in Amsterdam te zien was. Zie voor meer informatie over de kunstscene van São Tomé: teiadarte.blogspot.com

Máscaras e Mitos, 2008

FOTO: INÊS GONÇALVES

Winnaars Prins Claus Prijzen

Naast de onderscheiding voor El Anatsui viel Afrika nog driemaal in de Prins Claus-prijzen. De gerenommeerde Zuid-Afrikaanse fotograaf **Santu Mofokeng (1956)** wordt geëerd voor zijn bijdrage aan de fotografie in Afrika. Hij documenteerde onder andere de strijd tegen apartheid. Gefrustreerd over politieke fotojournalistiek ging hij het alledaagse leven vastleggen. In zijn latere werk onderzoekt hij ook de invloed van omgeving (gevangenis, industrieel gebied, de stad) op mensen. Het onafhankelijk centrum voor hedendaagse kunst **Doual'art** in Douala, Kameroen krijgt ook een prijs. Sinds 1991 organiseert Doual'art tentoonstellingen, debatten, workshops en

Memoire, 2006

FOTO: SAMMY BALOJI

een driejaarlijks kunstfestival (SUD, weer in december 2010). Het centrum trekt regelmatig de aandacht door bijzondere kunstwerken op onverwachte plekken in Douala te plaatsen. Fotograaf **Sammy Baloji (1978)** uit DR Congo krijgt een prijs omdat hij de realiteit over Congo voor een internationaal voetlicht brengt. Met fotografie en video legt hij de omgeving van Katanga vast, een plek waar grondstoffen gedolven worden. Zijn beelden van de uitbuiting van milieu en mensen wonen eerder al een prijs tijdens de Fotobiennale van Bamako in 2007.

De winnaars krijgen hun prijs uitgereikt op de Nederlandse ambassade in hun land.

CONTEMPORARY AFRICAN ART

Hedendaagse Afrikaanse kunst bloeit, zo schrijven Okwui Enwezor en Chika Okeke-Agulu in het nieuwe overzichtswerk **Contemporary African Art since 1980**. Het boek biedt een uitgebreide uiteenzetting over de opkomst, context en thematiek van hedendaagse kunst uit Afrika. De auteurs willen niet van een standaardwerk spreken, maar voor de liefhebbers is het rijk geïllustreerde boek met werken van zo'n 160 kunstenaars (El Anatsui, Victor Ekpuk, William Kentridge, Samuel Fosso, Sue Williamson) onmisbaar. *Okwui Enwezor en Chika Okeke-Agulu: Contemporary African Art since 1980. Uitgeverij Damiani Editori. Op voorraad bij boekhandel Robert Premsele, Amsterdam.*

LEERLING/MEESTER

De Zuid-Afrikaanse grafisch kunstenaars Abe Mathabe en Lucas Nkgweng, respectievelijk leerling en meester aan de Artist Proof Studio in Johannesburg, hadden onlangs een expositie bij Galerie 23 en waren zes weken te gast bij het Amsterdams Grafisch Atelier.

FOTO: HAROLD SCHOLE

Kunst zonder grenzen

Zo'n dertig kunstenaars uit Mali, Togo, Benin en Nederland werkten de afgelopen maanden samen in het project **Station Gare Mali**. Dat gebeurde op uitnodiging van kunstenaar Hama Goro, oprichter van het Centre Soleil d'Afrique in Bamako, Mali. Centraal stond het Malinese spreekwoord 'Wat de baard overdag zegt, heeft de lendedoek 's nachts besloten'. De kunstenaars verbeeldden dit in meterslange banieren die aan huizen in opbouw in Bamako werden gehangen, en in oktober te zien waren in het Lloyd Hotel in Amsterdam. Het Centre Soleil d'Afrique zelf werd druk en chaotisch als een treinstation. Overal waren mensen aan het werk met installaties, videokunst, sculpturen en muurobjecten. Aan het project deden o.a. DIAK (Ibrahima Diakité) en Mohamed Konaté (ook te zien tijdens de Foto biennale in Bamako) uit Mali mee. Ook de Nederlandse kunstenaar Harold Schole was erbij. Het bij het project behorende boek is voor 20 euro te bestellen via info@harald-schole.nl

Africa Reflected

Het Stedelijk Museum Bureau Amsterdam startte in 2009 het project **Africa Reflected**, waarin het beeld van Afrika in moderne kunst tegen het licht werd gehouden. Afrikaanse kunstenaars, critici en curatoren als Simon Njami, Nontobeko Mabongi en Oyinda Fakeye leverden een bijdrage aan de discussie. Als alles goed gaat mondt dit in 2010 uit in een spraakmakende tentoonstelling. Hou www.smba.nl in de gaten voor actuele informatie.

Lucas Nkgweng, 'Policemen', 2009, steendruk

MEESTER

Lukas Nkgweng (1968) is naast hoofddocent ook grafisch kunstenaar. De laatste jaren is corruptie het belangrijkste onderwerp in zijn steendrukken. 'Het duurt vijftien jaar om een identiteitsbewijs te krijgen, en dan nog klopt je geboortedatum niet. Want met jouw geboortedatum kunnen ze weer een nieuwe ID fabriceren. Officials proberen er

altijd een slaatje uit te slaan.'

Opvallend aan sommige van zijn kunstwerken is de terugkerende geit. 'Geiten symboliseren de corruptie van de verkeerspolitie die je staande houden op straat. 'Buy me a goat,' zeggen ze dan. Dat betekent dat je 100 Rand moet dokken, dan laten ze je gaan.'

Abe Mathabe: 'The Kraal', 2009, drogenaaldets

LEERLING

Abe Mathabe (1959) is een man van vele talenten. Hij begon ooit met aquarelleren in een werkplaats in Soweto. Daarna raakte hij gefascineerd door klassiek gitaar, en stapte over op muzieklessen. Weer later gaat hij moderne dans doen. 'Maar mijn echte talent gebruikte ik altijd een balpen. Dat is nu een

van m'n handelsmerken geworden!' Aan de Artist Proof Studio is hij zich gaan toeleggen op etsen. Omdat Mathabe astmatisch is en de chemicaliën niet kan verdragen die bij etsen gebruikt worden, heeft hij een eigen procedé bedacht. Hij etst op perspexglas, en maakt daar afdrucken van.

EEN ONGEMAKKELIJKE BEZIGHEID

Het videowerk 'Out of Blue' van **Zarina Bhimji (1963, Oeganda)** illustreert op indrukwekkende wijze hoe geluid beelden beangstigend kan maken.

Haar werk begint met een spontane brand in een onbekende, landelijke omgeving. Het vuur wordt snel groter. De camera verplaatst zich naar een soort schoolgebouw en neemt het geluid van de brand mee. Daar liggen de slaapmatjes klaar voor gebruik. Nog wel. Vervolgens zie je de binnenkant van een donkere gevangenis. Het geluid heeft een hogere, menselijke toon gekregen. Worden nu mensen het slachtoffer omdat ze niet meer kunnen vluchten?

Voordat je antwoord krijgt op die angstige vraag bevindt de camera zich in lege huizen. Hij likt als het ware de muren en laat zien dat de tijd zijn verwoestende werking heeft gehad. Ze zijn smerig, vochtig, gebarsten en beschimmeld. In de wal van geluid lijkt een autoritaire radiostem hoorbaar. Plotseling realiseer je je dat de video zou kunnen gaan over al die Aziaten die dictator Idi Amin ooit het land heeft uitgezet. Of over de politieke tegenstanders die hij heeft vermoord. Het kijken naar de beelden wordt steeds meer een ongemakkelijke bezigheid. Je gedachten gaan met jezelf op de loop. Dan komen er fragmen-

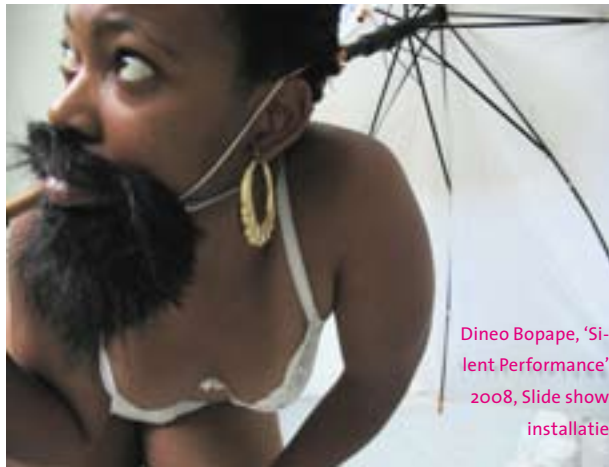
ten van een verlaten vliegveld in beeld. De roestige letters op de vluchttoren geven nog net het woord 'Entebbe' weer. Was dat niet het vliegveld waar Israël's een einde maakten aan een Palestijnse kapingsactie? Beschuldigde Amin toen niet Kenia ervan daar de hand in te hebben? Was dat voor hem niet een legitimatie om honderden Kenianen te doden? De video eindigt met een scène van spelende kinderen in het groen. Inmiddels ben je echter zo door elkaar geschud door al die suggestieve gedachten, dat je nauwelijks meer oog hebt voor dat optimistische slot. Bhimji, die zelf als kind van Azi-

atische afkomst woonde in het Oeganda van Idi Amin, wil door het tonen van lege gebouwen een deel van de geschiedenis van haar land vertellen. Door het geluid dat ze toevoegt aan haar beelden geeft ze die geschiedenis de juiste dramatische inhoud. Bijna een kwartier kijk je ademloos naar een werk dat het midden houdt tussen een documentaire en een film van Hitchcock.
(Rob Perrée)

'Out of Blue' is t/m 3 januari te zien in het Art Institute of Chicago, South Michigan Avenue 111, Chicago. www.artic.edu

Zarine Bhimji, 'Out of Blue', 2002, Videoinstallatie

Dineo Bopape, 'Silent Performance' 2008, Slide show installatie

KOSMOPOLITISCHE GROEIBRILJANT

Mart House Gallery aan de Prinsengracht trekt veel bekijks met de soloshow van **Dineo Seshee Bopape (1981, Zuid-Afrika)**. De aandacht-trekker is een groot schilderij met daarop in grote, zwarte, boze hoofdletters gekalkt: 'YOU FUCKING HORRIBLE HORRIBLE HORRIBLE BITCH' (2008). Deze belediging blijkt in de context te staan van een verbroken relatie. Zo belandt de bezoeker onmiddellijk in de gevoelswereld van deze jonge kunstenaars. Zij giet haar emoties uit op doek, papier, in drie dimensies en ook in film en fotografie, ondersteund door stemmige soundtracks. Dineo Bopapes rafelige installaties zijn collages van bij elkaar gezochte oude troep. Haar schilderijen zijn al even grof, door het gebruik van spuitbus, druppelende verf en slordig geschreven teksten. De tekeningen zijn ook alles behalve verfijnd. Collecties (aan)tekeningen uit haar schetsblokken vormen samen een soort dagboek. Het is Bopape niet om esthetiek te doen. Het is de onbeheerste kracht van de vrije, woeste, scheppende hand die hier spreekt. Met fotografie en video bereikt ze meer diepgang. Hoewel ook behoorlijk wild,

komen 'COSMIC' (2008) en 'Birds Milk' (2008/2009) gelaagder, bedachtzamer en spannender over. 'Silent Performance' (2008) is een ouderwets aandoende installatie van tachtig dia's in een carrousel. Inhoudelijk is het werk allesbehalve ouderwets: Bopape zelf kijkt recht in de camera, uitdagend, met onderzoekende blik, schaars gekleed in een grote witte mannenonderbroek en bh, met snor en baard, en grote gouden oorbellen. De projectie is zo laag op de muur gericht dat je op haar neer moet kijken. Een even simpel als vernuftig verpakte provocatie. Deze kunstenaars maakt de wereld op een intieme manier deelgenoot van haar leven als zwarte homovrouw. Een alleskunner zou ik haar niet noemen maar een inhoudelijk geheel vormen de werken wel. De toekomst zal uitwijzen in welke van alle gebruikte media Bopapes thematiek het beste tot zijn recht zal komen. (Daphne Pappers)

T/m 19 december 2009. Mart House Gallery, Prinsengracht 529, Amsterdam. Open op don, vrij, zat, 13-18u. Een uitgebreide indruk van Bopapes werk is te zien op www.marthousegallery.nl

5 VRAGEN AAN

Guy Wouété is tot december 2010 research fellow aan de Rijksakademie. Eerder nam hij deel aan de Fotografie biennale in Bamako. Van 29 januari tot 7 februari 2010 is zijn werk te zien tijdens 'crunch-time2010' in York, Engeland.

Wat voor kunst maak je?

Ik noem mezelf multimedia-kunstenaar. Ik gebruik video en fotografie en maak installaties.

Wat wil je ermee uitdrukken?

Mijn uitgangspunt is maatschappijkritiek. De laatste paar jaar heb ik werk gemaakt over immigratie en grenzen, en ik ben nu met een nieuw project bezig over de economische wereldcrisis. Bijvoorbeeld hoe mijn burens in downtown Douala zich moeten zien te redden. Hun zoon gaat niet naar school. Hoe pakt de internationale politiek uit voor mensen in mijn land?

Je bent autodidact. Hoe ging dat?

Ik begon als assistent van beeldhouwer Yia Simon in Douala. En ik leerde door boeken te lezen en op internet te kijken. Fotografie was toen al mijn hobby, maar pas een paar jaar terug begreep ik de ware betekenis van fotografie en video als kunst. Ik begon stilstaand en bewegend beeld te combineren. Dat ontwikkelde ik verder tijdens een residency bij de Thami Mnyele stichting in Amsterdam, en in Colombia, waar ik een tijd werkte dankzij een samenwerkingsverband van ontwikkelingslanden. En in 2007 volgde ik een opleiding multimedia-kunst in Mali.

Wil je op den duur in Nederland blijven?

Ik denk niet bewust na over de plekken waar ik werk. In 2011 heb ik een project in New York, een grote tentoonstelling met veel kunstenaars, niet alleen Afrikaanse. Daar hoor je nog wel van. Ik zal me altijd wel tussen Kameroen, Amerika en Europa

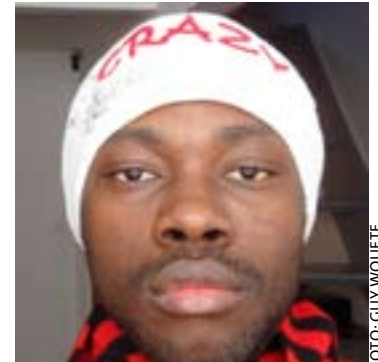

FOTO: GUY WOUÉTÉ

GUY BERTRAND WOUÉTÉ LOTCHOUANG

blijven verplaatsen.

Wat vind je van de Nederlandse kunstwereld?

Ik krijg veel kunst en musea te zien, dat is mooi, maar om in contact te komen met de professionals is niet eenvoudig. De Rijksakademie biedt me wel veel mogelijkheden. Ik hoop dat ik aan het eind van de rit nergens spijt van heb, dat ik al m'n kansen hier gegrepen heb. (FV)

Guy Wouété, 'Contemporary African Art'

W

We zaten samen in een koffiehuis tegenover de stoffenmarkt in het centrum van Sjanghai en keken uit het raam naar Chinese sjouwers gebukt onder balen confectie. Oeigoeren uit het westen spreidden hun bontvellen en kraalwerk op plastic zeiltjes uit en jonge kerels van het platteland boden namaak merkhorloges en -tassen aan. Watch! Bag! Watch! Bag! En boven dat gekrioel zeilden de kranen, ratelden betonmolens en voltrok zich de nieuwe stad – almaar hoger.

We vielen op achter het raam van dat koffiehuis – door onze kleur, lengte en gewicht. Hij zwart, ik wit en allebei meer dan 1 meter 90 en dik boven de honderd kilo. Onze ogen vonden elkaar al eerder toen ik hem met een schoot vol lappen op een plastic kruk voor een pashok zag zitten. Zuchtend in gesprek met een stem achter een gordijn. Ook ik zat wanhopig op zo'n kruk.

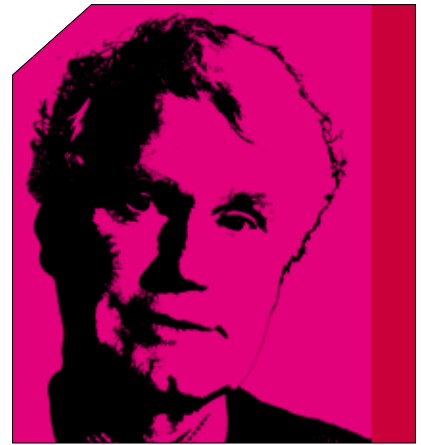
Een uur later troffen we elkaar in het koffiehuis. Het wachten beu troostten we ons met koffie en moon cake. 'Ik ben weggestuurd,' zei de zwarte man. 'Wat voor stof ik ook aanwees, niks was goed. Ik ben kleurenblind.'

Voor hem was de moon cake groen, voor mij geel. Maar smaakte ie groen net zo lekker? Hij sloot zijn ogen – dromerige ogen – en

beschreef de sensatie: zoete bonenpastei, met beet, maar toch klef... zijn tong nam hem mee naar een bruidstaart in Angola... verstijfde boter. Ook mijn tong zocht naar herinneringen... zoete kleefrijst. De keuken van Indië. Zou het zo werken, dat je iets vertrouwds in het onbekende zoekt?

Hoe keken we dan naar Sjanghai? Vijfentwintig jaar geleden was ik hier ook, maar al het vertrouwde was weggebulldozerd. Ja, ik herkende de platanen in The French Concession, een museum, een tempel, het Peace Hotel aan de Bund, een van de weinige oude contouren; toch vond de herinnering geen houvast. Nu waande ik me in een animatiefilm en zag voor mijn ogen plantsoenen en flatgebouwen per strekkende meter oprukken. Aan de overkant van de Huangpu rivier, waar destijds koeien tussen de fabrieken graasden, kartelde een horizon van opgeheven beton. Wat een ambities. Officieel studeren er nu jaarlijks 600.000 technici in China af en hun bouwlust lijkt niet te stoppen: er zijn al 43 steden met meer dan een miljoen inwoners. Een niet te bevatten groei. Vijfentwintig jaar geleden was textiel nog op de bon, droegen mannen en vrouwen hetzelfde Mao-jasje en werd het straatbeeld door vier kleuren bepaald: legergroen, overalblauw, bordeauxrood of zwart. Nu liet het staatskapitalisme duizend kleuren bloeien. Van schrik kroop mijn fantasie in haar schulp en moest ik aan Nederland denken. Aan mijn angstige naar binnen gekeerde land. Maar ik wil niet bang zijn. Niet voor een sluier. Niet voor een spleet oog. Waarom gaan we de Aziatische uitdaging niet aan en leren we met ingang van morgen geen Chinees op school?

Very much China

**ADRIAAN
VAN DIS**
Zwerfhond

Kennis is de beste verdediging.

Hoe zat dat met mijn koffiegenoot, was de sprong ook zo groot voor hem?

Hij lachte verlegen. Matheus – zover waren we al – leerde zelf voor ingenieur. Begonnen in Hongkong, daarna doorgestoomd naar Sjanghai. Een beurs in ruil voor Angolese olie. China was de voornaamste afnemer en om die voorkeurspositie te verstevigen werden in ruil studenten opgeleid, verwoeste wegen en spoorlijnen hersteld en havens gemoderniseerd. Drillboren en betonmolens ook in Angola en ook daar bediend door tienduizenden Chinezen.

Weer betweters van buiten die de baas kwamen spelen?

Nee, het was anders: de Chinezen maakten zelf vuile handen... ze deden ook het nederige werk. En ze bevoogden niet, staken het geld niet in hun eigen zakken: de staat was de ontvanger. Een staat die besluiten nam, met intelligentie en rauwe energie. In Angola bestond de staat uit een zichzelf verrijkende clan, het meeste oliegeduld verdween in de zakken van de elite. Als er geen Chinezen waren zouden er veel minder ziekenhuizen, scholen en stadions worden gebouwd.

Dus beter af dan met de Portugezen?

Opnieuw die verlegen lach.

Het ging niet goed met de Chinezen in Angola... Ze liepen weg, projecten werden verlaten. Kwam door de misdadaad. Er waren Chinese expats vermoord, bedreigd, bestolen... Ze waren bang, vanaf het begin al hadden ze zich in geïsoleerde kampen verschanst en klampden ze zich wanhopig vast aan hun eetstokjes. Scheepsloading Chinees voedsel werden

geïmporteerd. Ze spreken hun talen niet, nauwelijks Engels, nog minder Portugees. Alleen cavar, cavar: graaf, graaf. En geen enkel vertoon van verbroedering. Liefde was helemaal uit den boze: 'Dan word je meteen terug naar China gestuurd.' Hij aarzelde even.... 'Daarom zit ik hier.'

Matheus haalde een portefeuille uit zijn binnenzak en liet me een foto van een Chinese vrouw zien. Klein en taai.

Om haar?

Ja, de liefde... de verboden liefde.

En de studie?

Die bungelde er wat bij. Ze waren in de handel gegaan, in de jeans – Dolce&Gabbana, Gucci – 'real fake'. Inkoop onder de twee euro. De Angolezen konden het toch niet vergelijken – te arm voor goede smaak. Het ging om het stempel. Ze opereerden vanuit Chocolate City, een Afrikaanse wijk in Guangzhou (Kanton) met eigen kappers, curandeiros, eethuizen.... Tien vierkante kilometer Afrika waar wel honderdduizend zwarten op een kluitje woonden en allemaal hun brood in de handel probeerden te verdienen.

We namen nog maar een moon cake. 'I feel very much China,' zei Matheus. Maar de taal sprak hij niet en hij had moeite met stokjes.

En zijn vrouw? Was er in China wel ruimte voor hun liefde?

In Chocolate City vielen ze nauwelijks op. Daar waren de Afrikanen – my brothers – jaloers op hem. Een Chinese vrouw kon tot een werkvergunning leiden. Maar sinds ze naar Sjanghai waren verhuisd, stuitten ze op weerstand: moeite met het vinden van huisvesting, aangestaard worden op straat. En de familie van zijn vrouw deed lastig.

Racisme?

Misschien, maar niet op de westerse wijze. Nooit bevoogding. Geen arrogantie. Het ging niet om meer, of minder, maar om anders. Ze vonden hem te groot. Soms mocht hij ergens niet zitten. Bang dat een stoel brak. Had ik daar ook last van?

Ze verschansten zich in geïsoleerde kampen en klampten zich wanhopig vast aan hun eetstokjes.

Nee... maar ik woog misschien wat minder.

Er was ook geen geschiedenis tussen geel en zwart. Geen schuldcomplex. De Chinezen waren immers nooit kolonisten geweest. Ze waren zelf slachtoffers van het imperialisme (We vergaten voor het gemak de Oeigoeren, Tibetanen en Mongolen). No. China was a dream. A future.

En was hij er gelukkig?

Yes, very happy.

Zijn vrouw verwierf onlangs een deel van de handel in Italiaanse tassen. Voor de winkels of voor die arme handelaren op straat?

Both markets. We lachten er maar om, onze monden vol moon cake, en we mijmerden over lauwe zonsondergangen, over een oude wereld die onze kinds kinderen met geen tong zouden kunnen beschrijven.

De telefoon ging. Zijn vrouw was hem kwijt, ze zat al in een taxi naar huis. Matheus nam afscheid en ik keek hem na van achter het raam van het koffiehuis. Hij hield een taxi staande. Maar de chauffeur nam hem niet mee. En de volgende ook niet. Drie taxi's weigerden hem. Te groot. En kleurenblind.

COLOFON

ZAM Africa Magazine is hét onafhankelijke platform van Afrikaans talent – van journalisten, fotografen en schrijvers.

ZAM wordt gemaakt in nauwe samenspraak met ruim 300 medewerkers daar en hier. ZAM bericht over kunst en cultuur, politiek, handel en reizen jaargang 13, nummer 4.

€ 6,95

Winter 2009

ZAM Africa Magazine is een uitgave van Stichting ZAM-net en verschijnt vier keer per jaar
ISSN: 1876-1127

Abonnementen Een abonnement op ZAM kost 25,- per jaar bij machtiging (35,- voor het buitenland)

Het abonnement geldt tot wederopzegging

Abonneeservice (voor vragen en adreswijzigingen) Postbus 364, 3500 AJ Utrecht, 030-2306901,

abonnementen@zam-magazine.nl

Grafisch ontwerp Patrick Hoogenberg, Mieke van Weele, Djúke Vaartjes Curve BNO

Uitgever Ingeborg van Beek

Redactie Bart Luirink (hoofdredacteur), Nicole Segers (art director), Anton Stolwijk (eindredacteur)

Aan dit nummer werkten mee

Beeld El Anatsui, Kader Attia, Thierry Bal, Sammy Baloji, Zarina Bhimji, Vincent Boissot/Hollandse Hoogte, Paul Botes, Dineo Bopape, Bruno Boudjelal, Kudzanai Chiurai, Jean Depara, Christophe Ena/AP, Brett Eloff/Sunday Times, Jean-Pierre Gabriel/Revue Noire, Patrick Gathara, Paulus Gerdes, Ines Goncalves, Pieter Hugo, Reed Hutchinson, Uche James Iroha, Uche Okpa-Iroha, Davina Jogi, David Larsen/Africa Media Online, Lebohlang Mashiloane, Abel Mathabe, Otobong Nkanga/Galerie SANAA, Lucas Nkgweng, Bram Lammers, NOAA/Science Photo Library, Uzo Oleh, Robert Parthesius, Jurie Potgieter/Goodman Gallery Cape, Reporters, Zineb Sedira Niki Singleton, Tim Uunk, Graeme Williams/Africa Media Online, Guy Wouété

Tekst Gerbert van der Aa, Dapo Adeniyi, Hadid Beduwi, Ingeborg van Beekum, Khaya Buthelezi, Adriaan van Dis, Elles van Gelder, Evelien Groenink, Richard Hengeveld, K'Naan, Irene van der Linde, Nelson Mandela, Prudence Mbewu, Jaap Meijers, Fatuma Noor, Daphne Pappers, Vivian Paulissen, Rob Perrée, Bram Posthumus, Bas Springer, Fenneken Veldkamp, Fred de Vries, Percy Zvumoya

Drukwerk Chevalier International

Adres

Postbus 16711
1001 RE Amsterdam
Tussen de Bogen 66
1013 JB Amsterdam
020-5318497

Advertentieserveringen en opvragen tarieven adverteren@zam-magazine.nl

Coverfoto 'Minister of Finance', 2009

Foto: Kudzanai Chiurai/Jurie Potgieter, Courtesy Goodman Gallery Cape
ZAM magazine wordt CO₂ neutraal geproduceerd.

M
S
Mondriaan Stichting
(Mondriaan Foundation)

geen grenzen
aan mensen

Hivos

Hivos ondo
CULTUURFONDOS

STICHTING
DEMOCRATIE EN MEDIA

WELKOM BIJ ZAM

Het is bijna 2010 - een mooi moment om een abonnement op ZAM te nemen. Dat kost maar 25 euro per jaar. Kies zelf uw welkomstgeschenk!

**OOK
LEUK ALS
CADEAU!**

DE **NATIONAL GEOGRAPHIC-KALENDER 2010**, MET EEN PRACHTIGE COLLECTIE LUCHTFOTO'S VAN AFRIKA DOOR DE BEROEMDE FOTOGRAAF ROBERT B. HAAS.

HET SPRAAKMAKENDE BOEK '**DE DROOM VAN ZUID-AFRIKA**' VAN FLOOR MILIKOWSKI EN EVELIEN HOEKSTRA - EEN BLIK ACHTER DE SCHERMEN BIJ HET WK 2010.

**Ga maar www.zam-magazine.nl of bel 030-2306901
ZAM, het onafhankelijke platform van Afrikaans talent**